

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

แนวคิดและความเคลื่อนไหวเรื่อง “สตรีนิยม” นับเป็นแนวคิดหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่กำลังมีบทบาทเป็นอย่างมากในการเรียกร้องความชอบธรรมทางเพศแก่ผู้หญิงในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ในความเข้าใจของผู้คนบางส่วนในสังคมไทยก็ยังคงมองว่า “สตรีนิยม” เป็นกระแสทางความคิดแนวใหม่ที่เป็นของนำเข้ามาจากสังคมตะวันตก นอกจากนี้ยังมองว่าเป็นแนวคิดที่มีแนวโน้มไปในด้านที่ไม่ดีนัก เพราะคิดว่าเป็นความพยายามที่จะก่อตั้งสถาบันของผู้หญิงขึ้นมาเพื่อล้มล้างระบบอำนาจของผู้ชายหรือปฏิเสธความเป็นผู้หญิงทิ้งไป รวมถึงการออกมาเรียกร้องความยุติธรรมต่างๆ ทางเพศของผู้หญิงนี้ยังเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามครรลองความเป็นหญิง ซึ่งขัดแย้งกับอุดมคติทางสังคมที่กำหนดถึงคุณลักษณะที่ดีของผู้หญิงไทย ที่จะต้องมีความเป็นกุลสตรี อ่อนหวาน เรียบร้อย ทั้งที่บรรดาอุดมคติต่างๆ เหล่านี้ต่างหากที่เป็นที่มาของการสร้างมายาคติที่กักขังจิตใจและร่างกายผู้หญิงให้อยู่ต้องทนทุกข์อยู่กับการเป็นผู้รองรับอารมณ์และถูกระงับทางเพศจากผู้ชายตลอดมา

แต่ทั้งนี้แล้วการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความชอบธรรมเพื่อผู้หญิง ของขบวนการสิทธิสตรีในสังคมไทยปัจจุบันนั้น แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นแนวคิดหรือกระแสสังคมที่แปลกใหม่แต่อย่างใดเลย เพราะในอดีตที่ผ่านมาสังคมไทยมีการพูดถึงและทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้คุณค่ากับสิทธิของผู้หญิงอยู่ไม่น้อย เพียงแค่สถานะทางสังคมและระบบองค์ความรู้ของคนในยุค นั้น ยังไม่ได้มีความเข้าใจหรือสามารถจัดระบบองค์ความรู้ที่จนสามารถสถาปนาขึ้นอย่างเป็นวิชาการหรือเป็นแนวคิดก้าวหน้าจนกลายเป็นระบบแนวคิดหรือทฤษฎีสตรีนิยม (Feminist Theory) เช่นบริบทการเคลื่อนไหวในสังคมตะวันตก เหตุการณ์เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของผู้หญิงที่สำคัญในอดีตไม่ว่าจะเป็นกรณีของอัมเนสตี้ที่เรียกร้องสิทธิโดยการทำฎีการ้องต่อรัชกาลที่ 4 เพราะไม่ต้องการแต่งงานกับผู้ชายที่พ่อแม่เลือกให้ การสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาและวิชาชีพในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือกระแสสื่อมวลชนด้านผู้หญิงที่ได้นำเสนอให้เห็นถึงการถกเถียงถึงสถานภาพของผู้หญิงอย่างดุเดือดในช่วงยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รวมถึงการจัดตั้งองค์กรสตรีต่างๆ ในยุคต่อมา เป็นต้น (วารุณี ฐิริสินธิ์, 2545)

ดังนั้น นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เราจะพบได้ว่ามีผู้ที่มิมีบทบาทหรือเข้ามาเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนแนวคิดสตรีนิยมเพื่อสานต่อและร่วมต่อสู้เพื่อสถานภาพที่ดีของผู้หญิงในสังคมไทยจากคนหลากหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็นบรรดากลุ่มผู้หญิงชั้นบรรดาศักดิ์ นักวิชาการที่สนใจในประเด็นสตรีศึกษา หรือนักเคลื่อนไหวจากทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ได้หยิบยกประเด็นปัญหาของผู้หญิงด้านต่างๆ ขึ้นมาถกเถียงเพื่อหาแนวทางแก้ไขและกำหนดนโยบายที่เหมาะสม ทั้งในการประชุมระดับชาติและนานาชาติมาตลอดช่วงเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยได้ให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาสตรีอยู่ไม่น้อย เพราะการพัฒนาสตรีเป็นทั้งแนวคิดและขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นทั่วโลก

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชากรสตรีมีบทบาทมากขึ้นในการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากภาครัฐ ถึงแม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 จะได้กล่าวถึงความเสมอภาคของหญิงและชายไว้ในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 30 ที่บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” นอกจากนั้นในหมวดที่ 5 มาตราที่ 80 ยังกำหนดไว้ว่า “รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย.....” แต่เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของสถานภาพทางสังคมของสตรีไทยจากแนวนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้วนั้น แทนที่สถานภาพของสตรีไทยน่าจะมีแนวโน้มอยู่ในสภาวะการณ์ที่ดีขึ้นกว่าเดิม กลับพบว่าปัญหาของผู้หญิงก็ยังคงดำรงอยู่มิได้เปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นมากนัก ทั้งที่เงื่อนไขต่างๆ ทางสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากแล้ว ทั้งนี้ความสนใจในประเด็นสิทธิสตรีของสังคมไทย ยังไม่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง อาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่ (ทั้งหญิงและชาย) อาจจะชินตากับสภาพปัญหาของผู้หญิงหรือมองไม่เห็นว่าเป็นปัญหา รวมถึงเห็นว่าไม่มีความสำคัญที่จะต้องพัฒนาไปมากกว่าเรื่องปากท้อง ที่เป็นเรื่องของคนโดยส่วนรวม

ดังนั้น ปัญหาการทำงานของภาครัฐกับงานพัฒนาด้านสังคมและผู้หญิง จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่คนทั่วไปได้พูดถึงและตั้งคำถามกับความล้มเหลวในการพัฒนาสังคม ที่ละเลยประเด็นเรื่องเพศจนทำให้ผู้หญิงยังกลายเป็นผู้ค้อย โอกาสทางสังคม หรือเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศมากขึ้น จนทำให้เกิดการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ขึ้นมาตั้งคำถามและช่วยหนุนเสริมรวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขบทบาทการทำงานของภาครัฐให้ดีขึ้น ซึ่งภาคนอกราชการเหล่านี้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในการพัฒนาและมีการทำงานในระดับปฏิบัติการมากกว่าภาครัฐที่เน้นการส่งเสริมระดับนโยบาย นอกจากนี้ในยุคปัจจุบันยังมีปรากฏการณ์ใหม่ ของการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาวบ้านที่มาจากภาคประชาชนอีกส่วนหนึ่งด้วย เพื่อ

ร่วมต่อสู้และบอกกล่าวถึงสภาพปัญหาของตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของ ภาครัฐและเอกชน มากขึ้นอีกด้วย ซึ่งบทบาทของนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านนี้ยังถูกให้คุณค่าและ ความสำคัญมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากกระแสการพัฒนาผู้หญิงในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะใน งานฉลองครบรอบ 20 ปี ของ NGO Forum for Women ในปี พ.ศ. 2538 ที่เป็นการประชุม ระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรีครั้งที่ 4 ที่นครปักกิ่ง¹ ซึ่งถือเป็นการประชุมที่มีความสำคัญมาก เพราะ ถือเป็นการเปิดโอกาสให้ตัวแทนผู้หญิงจากภาคประชาชนหรือผู้หญิงระดับรากหญ้าเข้าร่วมประชุม ด้วยเป็นครั้งแรก จากเดิมที่มีเฉพาะบรรดานักสิทธิสตรีชั้นแนวหน้าที่เป็นผู้หญิงที่มีความรู้หรือมี สถานภาพทางสังคมสูงเท่านั้น ที่มีโอกาสในการร่วมประชุมเพื่อกำหนดวาระต่างๆ ในการปรับปรุง สิทธิสภาพของสตรี โดยละเลยบริบทของผู้หญิงอีกกลุ่มที่ตนกำลังนั่งถกถึงสภาพชีวิตของเขายู่

โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิสตรีไทยที่นอกเหนือไปจากบทบาทของ องค์การพัฒนาเอกชนแล้วนั้น เรายังเห็นผู้หญิงชาวบ้านที่เข้าร่วมหรือออกมามีบทบาททางสังคม การเมืองด้วย แม้ว่าจะไม่ค่อยมีใครเห็นความสำคัญของความพยายามของพวกเธอ ซ้ำร้ายยังถูก กล่าวหาว่าเป็นแรงงานรับจ้างในการก่อม็อบอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมเรียกร้องความชอบ ธรรมต่อผู้มีอำนาจหรือรัฐบาล ในประเด็นเรื่องต่างๆ เช่น ทรัพยากร สิทธิรายได้ หรือความเสมอ ภาคทางเพศ เป็นต้น ทั้งนี้มีนัยยะว่าผู้หญิงชาวบ้านเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนวิธีคิดที่แตกต่างไปจากเดิม ที่เป็นเพียงผู้รับการปฏิบัติหรือผู้สนองอุดมการณ์ต่างๆ เท่านั้น แต่ภายหลังได้เริ่มเกิดความตระหนัก และเข้าใจบทบาทความสามารถในการพัฒนามากขึ้น จากทั้งการได้รับแรงเสริมขององค์กร ภายนอกและการพัฒนาศักยภาพในตนเอง รวมถึงบทบาทของสื่อมวลชนที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ในเรื่องความ รุนแรง ความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในสังคม ก็มีส่วนช่วยให้ ประชาชนรับรู้ปัญหาของผู้หญิงจากที่ต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงชาวบ้านเริ่มมองและเข้าใจว่า การพัฒนาบางอย่างจาก “คนนอก” ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตของตน จึงหันที่จะมาองปัญหาจาก สายตาของตนเองซึ่งเป็น “คนใน” อย่างแท้จริง โดยพวกเขาเริ่มตื่นรู้ต่อผู้ทางความคิดมากขึ้น แทนที่จะเป็นเพียงผู้รอรับการปฏิบัติอย่างเดียว รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้หญิงชาวบ้านนี้ยัง เป็นการเปิดมุมมองใหม่ว่าเรื่องปัญหาผู้หญิงนั้นมีความซับซ้อนและแตกต่างกันไปตาม ประวัติศาสตร์และระบบสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

เพราะในสังคมไทยยังขาดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการนำไปจัดการปัญหาความเหลื่อม ล้าทางเพศต่างๆ และยังขาดความร่วมมือที่แท้จริงระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชน

¹ การประชุมครั้งนี้จัดต่อเนื่องมาตั้งแต่มีการประชุมครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2518 ที่ประเทศเม็กซิโก ครั้งที่ 2 นครโคเปนเฮเกน และ ครั้งที่ 3 จัดขึ้นที่นครไนโรบี ประเทศเคนยา โดยจัดขึ้น 5 ปี/ครั้ง

เพื่อการจัดการปัญหา ทำให้สตรีไม่ได้รับโอกาสให้แสดงศักยภาพต่างๆ ของตนเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศทุกระดับ ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติค่านิยมและวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคม ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบทางเพศและกลายเป็นการสร้างกรอบคิดบางอย่างในการเข้ามาจัดการกับผู้หญิงโดยใช้แนวคิดเรื่องเพศตามธรรมชาติมาตัดสิน (Sexism)² รวมถึงแนวทางในการทำงานหรือส่งเสริมสถานภาพของสตรียังเป็นไปในแบบเดิมๆ เช่นการสังคมสงเคราะห์สตรีที่มองว่าผู้หญิงเป็นผู้ขาดแคลนโอกาส ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ถูกระงับหรือถูกขจัดแยกจากแผนปฏิบัติต่างๆ ที่เหมือนกันในทุกพื้นที่มากกว่าที่จะได้บอกถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเองและความแตกต่างของปัญหาที่ผู้หญิงทุกคนมี

จากปรากฏการณ์ที่นักกิจกรรมผู้หญิงกลุ่มต่างๆ เริ่มออกมาแสดงตัวตนหรือมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้นในการเข้าร่วมการเรียกร้องสิทธิสตรีมากขึ้นในทุกระดับความร่วมมือตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับนานาชาติ ตามที่เราจะมักจะได้เห็นและได้ยินอยู่บ่อยครั้งตามสื่อชนิดต่างๆ ได้แสดงให้เห็นว่าหลายๆ ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านั้นมักจะมีผู้หญิงชาวบ้านเข้าร่วมด้วยทั้งที่เป็นฝ่ายสนับสนุนของกลุ่มหรืออยู่ในระดับแกนนำอีกด้วย ผู้ศึกษาเห็นว่าในงานศึกษาครั้งนี้นอกจากจะได้ทำความเข้าใจถึงแนวคิดและวิธีการทำงานของผู้หญิงนักกิจกรรมที่เป็นชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาที่ช่วยช่วยอุดช่องโหว่การพัฒนาที่เกิดจากภาครัฐและภาคอื่นๆ แล้วนั้น ปรากฏการณ์นี้ยังอาจเป็นกระจุกที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทใหม่ของผู้หญิงในการแสดงออกทั้งทางความคิดและการกระทำในการนำเสนอทางเลือกใหม่ๆ ให้แก่สังคม ที่เป็นการเปิดประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ที่ผู้หญิงต้องการจะก้าวออกมาเพื่อต้องการจะเปลี่ยนแปลงและต่อต้านกฎเกณฑ์หรือคุณค่าบางอย่างที่กำหนดและให้คุณค่าหรือสร้างแนวคิด “ความเป็นหญิง” ในสังคมที่เป็นของผู้ชายและยังเป็นการพิสูจน์ตัวตนที่แท้จริงของ

² แนวคิดสตรีนิยมและและนักสิทธิสตรี (Feminism and Feminist) เป็นแนวคิดของการให้ความสำคัญเสมอภาคระหว่างเพศชาย – หญิง เพราะในสังคมส่วนใหญ่ในโลกนี้ เป็นสังคมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทและอำนาจของผู้ชายต่อการกระทำเหนือผู้หญิง รวมถึงเป็นการสร้างค่านิยมเชิงซ้อน (Double Standard) ที่ไม่ให้ความสำคัญคุณธรรมกับผู้หญิง นั่นคือการกระทำแบบเดียวกันที่อนุญาตให้ผู้ชายกระทำได้แต่ไม่ใช่ผู้หญิง เช่น ค่านิยมที่ปล่อยให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน รวมถึงสังคมชายเป็นใหญ่ยังเป็นผู้กำหนดให้บทบาทของชายและหญิงแตกต่างกัน จากแนวคิดในการแบ่งแยกเพศจากความแตกต่างทางชีวภาพของร่างกาย (sexism) ทำให้ผู้หญิงถูกจำกัดสิทธิ และบทบาทหน้าที่ในการใช้ชีวิต เกิดการแบ่งแยกการทำงานตามเพศ (sexual division of labor) ทำให้ร่างกายผู้หญิงต้องกลายเป็นสินค้า เป็นวัตถุทางเพศ (Sex Object) และเป็นผู้ถูกระงับที่ต้องยอมรับสภาพจากการถูกข่มขืน ถูกคุกคามและกดขี่ทางเพศรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงได้ทั้งในครอบครัว ชุมชน ที่ทำงาน ฯลฯ

ผู้หญิงมีความรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหาความไม่ยุติธรรมรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง รวมถึงผู้อื่น ด้วยสายตาของผู้หญิงชนชั้นรากหญ้าซึ่งถูกละเลยความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการปัญหาใกล้ตัวของพวกเธอเอง

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเกิดคำถามขึ้นว่าเป็นเพราะเหตุใดที่ทำให้ นักกิจกรรมผู้หญิงเหล่านี้ก้าวออกมาจากพื้นที่ภายในบ้านมากขึ้น และ/หรือเริ่มทำงานในพื้นที่เพื่อสาธารณะสังคมมากขึ้น เพื่อทราบถึงสภาพปัญหา รวมถึงความรู้ความเข้าใจต่อการมองปัญหาของผู้หญิง จากมุมมองของผู้หญิง ชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งๆ ว่าเธอเหล่านี้มีกลวิธีในการต่อสู้หรือแก้ไขปัญหายังไร และการเรียกร้องนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงถึงระดับโครงสร้างทางสังคมได้จริงหรือไม่ และองค์ความรู้ต่างๆ ของผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้านเหล่านี้ มีความเหมือนหรือแตกต่างหรือไม่อย่างไร กับแนวคิดองค์ความรู้และแนวทางการทำงานของผู้หญิงในกลุ่มอื่นของสังคมไทยและสังคมอื่น โดยเฉพาะแนวคิด ด้านสตรีนิยมที่เป็นแนวคิดมาจากสังคมตะวันตก เพื่อชี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริงของงานพัฒนา สิทธิสตรีผ่านคนกลุ่มหนึ่งที่มิบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน แต่อาจถูกมองว่าไม่มีความสามารถ หรือขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ที่จะนำมาจัดการกับปัญหาในการพัฒนาสิทธิสตรีหรือว่าผู้หญิงนัก กิจกรรมชาวบ้านเป็นได้แค่เพียงหุ่นกระบอกที่ถูกองค์กรผู้หญิงอื่นๆ ทั้งในไทยและจากต่างประเทศ ชักใยอยู่เบื้องหลังหรือเป็นเพียงกำลังหรือผู้สนับสนุนของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เป็นทั้งเรื่อง เงินทุน แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ฯลฯ เท่านั้น ไม่ได้มีความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาได้ อย่างแท้จริง ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ ได้ให้ความสนใจเฉพาะกลุ่มนักกิจกรรมผู้หญิงทำงานพัฒนาด้าน สิทธิสตรีเท่านั้นเพื่อความชัดเจนของงาน เนื่องจากหลายๆ เหตุการณ์ของการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น จากนักกิจกรรมผู้หญิงนั้น บางครั้งก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องในประเด็นสิทธิสตรีอย่างชัดเจน เช่น กรณีเรียกร้องสัญชาติ สิทธิในที่ดินทำกิน ที่อาจเป็นเรื่องของปัจเจกหรือชุมชนส่วนรวม ที่ ไม่ได้มีประเด็นเรื่องสิทธิทางเพศ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจถึงพัฒนาการทางแนวคิดและประเด็นการต่อสู้ของนัก กิจกรรมผู้หญิงชาวบ้าน
2. เพื่ออธิบายกระบวนการการก่อตัวของมุมมองต่อตัวตนและบทบาท ของความเป็น ผู้หญิงนักกิจกรรมในปริบทต่างๆ
3. เพื่อทำความเข้าใจถึงแนวคิดและการเคลื่อนไหวด้านสิทธิสตรีของนักกิจกรรม ผู้หญิงชาวบ้าน ทั้งในระดับปรากฏการณ์และอุดมการณ์

1.3 ทบทวนงานศึกษาและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.3.1 ทฤษฎีสตรีนิยม

ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับทฤษฎีสตรีนิยม คงต้องกล่าวถึงความหมายของ “สตรีนิยม” ว่าคืออะไรพอสังเขปก่อน เพื่อจะได้เข้าใจความเชื่อมโยงกับภาคทฤษฎีต่อไป ดังที่ จลาตซา รมิตานนท์ (อ้างใน วิระดา สมสวัสดิ์(บก.), 2545) ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “สตรีนิยม” มีสื่อความหมายดังนี้

(1) สตรีนิยมเป็นทฤษฎีเชิงการมองแบบภาพรวม ที่ว่าด้วยสภาวะหรือลักษณะที่ผู้หญิงถูกกดขี่และอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชายในขอบเขตทั่วโลก โดยวางผู้หญิงเป็นศูนย์กลางของการศึกษา นอกจากนั้นยังเป็นทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) ที่ท้าทายและพยายามหักล้าง (หรือสร้าง/Deconstruct) ทฤษฎีกระแสหลักทั้งหลาย เพราะทฤษฎีเหล่านั้นขาดมุมมองด้านมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ หญิง – ชาย จึงมีความจำเป็นที่ผู้หญิงต้องสร้างญาณวิทยา (Epistemology) ขึ้นมาใหม่ เพราะบรรดาญาณวิทยาต่างๆ ที่มีอยู่บนโลกล้วนเป็นญาณวิทยาแบบชายเป็นใหญ่

(2) สตรีนิยมเป็นทฤษฎีทางสังคมการเมืองและปฏิบัติการที่มุ่งปลดปล่อยผู้หญิงทั้งหมดให้เป็นอิสระจากความเป็นใหญ่และการขูดรีดเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชาย

(3) สตรีนิยมเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ครอบคลุมการเผชิญหน้าอย่างมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีกับสังคมที่ปฏิบัติต่อผู้คนอย่างไม่เท่าเทียมกันบนฐานของระบบเพศแบบชนชั้น จะเห็นได้ว่าในความหมายนี้สตรีนิยมต้องการจะทำลายชนชั้นของผู้หญิงพร้อมๆ ไปกับชนชั้นของผู้ชายที่เหนือกว่าผู้หญิง

(4) สตรีนิยมเป็นอุดมการณ์ที่ยืนหยัดเป็นฝ่ายตรงกันข้ามเชิงวิภาษวิธีกับอุดมการณ์และปฏิบัติการทั้งหลายทั้งปวงที่ต่อต้านผู้หญิง

จากการให้ความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า “สตรีนิยม” มีฐานะที่เป็นทั้งแนวคิด อุดมการณ์ ทฤษฎีและขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นภาคปฏิบัติของอุดมการณ์ ที่พยายามที่จะขจัดปัญหาการกดขี่ผู้หญิงทั้งหลายจากการกระทำทุกรูปแบบ (Oppression of Women) ถือเป็นการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมในทุกๆ ด้าน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นบริบท(Context) ที่เอื้อให้เกิดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่รวมถึงการสืบทอดหรือผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ (Ideology Reproduction)ต่อไปในสังคมนั้นด้วย ทั้งนี้มีแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมหลักๆ

ดังนี้³ (1) สตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) (2) สตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ (Marxist Feminism) (3) สตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminism) (4) สตรีนิยมสายวัฒนธรรม หรือนิยมหญิง (Cultural Feminism) (5) สตรีนิยมสายสังคมนิยม (Socialist Feminism) (6) สตรีนิยมสายจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Feminism) และ (6) สตรีนิยมสายหลังสมัยใหม่ (Postfeminism)

แต่ทฤษฎีสตรีนิยมก็ยังมีจุดอ่อนภายในหลายๆ ด้านที่ทำให้ถูกวิพากษ์จากสำนักหรือแนวคิดอื่นๆ ทั้งในส่วนของความเป็นไปได้ทางทฤษฎี ที่ถูกมองว่าขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงทางสังคม เพราะในขณะที่สตรีนิยมต้องการทำลายระบบสังคมที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลางลงนั้น ขณะเดียวกันสตรีนิยมก็กำลังวางให้ผู้หญิงเป็นศูนย์กลางของสังคมเช่นกัน รวมถึงการพยายามประกาศถึงความเป็นองค์รวมและสากลของผู้หญิงว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างผู้หญิงซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญ ที่ถูกโจมตีจากแนวคิดของนักวิชาการยุคหลังยุคทันสมัย (Postmodern Era) ที่มองว่าสตรีนิยมเป็นทฤษฎีที่ด้าสมัยและครอบจักรวาล นอกจากนี้ภายใต้ร่มของการเป็นนักสตรีนิยม ก็มีความแตกต่างหลากหลายทางความคิดกันเอง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาเรื่องเพศ จากมุมมองที่เน้นไปที่การแบ่งเพศออกเป็นคู่ตรงข้ามของแนวเสรีนิยม หรือแนวมาร์กซิสต์ ที่เน้นเรื่องชนชั้นมากไปกว่าเรื่องเพศเป็นต้น ทั้งนี้ นักสตรีนิยมก็ได้โต้กลับคำวิพากษ์ต่างๆ ว่าทฤษฎีของสตรีนิยมยังมีส่วนถูกต้องและมีความจำเป็น ด้วยเหตุที่ว่าการกดขี่และควบคุมผู้หญิงยังคงมีทั่วโลก แต่อาจจะมีความรุนแรงมากน้อยต่างกันไปตามความแตกต่างของเวลาและสถานที่นั่นเอง

ถึงแม้ทฤษฎีสตรีนิยมจะมีอยู่หลายสายและแต่ละแนวก็มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันออกไป แต่ทฤษฎีสตรีนิยมทั้งหลาย ต่างก็มีจุดร่วมทางแนวคิดที่สำคัญอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่าสังคมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเป็นสังคมปิตาธิปไตยหรือสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่เอาเปรียบผู้หญิง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างทฤษฎีขึ้นมาอธิบายสภาวะดังกล่าว ซึ่งแต่ละสำนักจะมีความเชื่อว่า สังคมปิตาธิปไตยนี้มีมาแต่อดีต อาจมากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป และในขณะเดียวกันบางสำนักก็เชื่อว่า ในสังคมมนุษย์แต่เดิมเป็นแบบมาตาธิปไตย หรือหญิงเป็นใหญ่ (Matriarchy) ที่มีแม่เป็นผู้นำและมีการสืบทอดตระกูลทางสายแม่ ซึ่งเป็นพลังอำนาจแห่งการรวมตัวและจัดระบบทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง

การพิพากษ์ถึงปัญหาทางแนวคิดของสตรีนิยมนี้มีได้โต้แย้งกันเฉพาะในสังคมตะวันตกเท่านั้น แต่ในบริบทของสังคมไทยเองที่มีการโต้แย้งกันบ่อยครั้งถึงแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมว่า

³ ทั้งนี้ ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานศึกษาของ วารุณี ฐิริสินธิ์ (2545), สุชีลา ตันชัยนันท์ (2540), ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2539), จิรติ ดิงศภัทท์ และอมรศิริ สัมผัสสุริยกุล (2526) เป็นต้น

สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ เพราะแนวคิดสตรีนิยมนี้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกซึ่งมีความแตกต่างในทุกด้านของประวัติศาสตร์ทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อโต้แย้งนี้ วารุณี ภูริสินสิทธิ ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ถึงแม้จะพบว่าความสัมพันธ์หญิงชายหรือสถานะของผู้หญิงรวมถึงสภาพสังคมไทย จะมีลักษณะที่แตกต่างจากสังคมตะวันตกนั้น ก็มีได้หมายความว่าไม่มีความสัมพันธ์หญิงชายที่เป็นลักษณะร่วมของคนในสังคมต่างๆ ในโลกนี้ ที่สำคัญลักษณะร่วมที่ว่านี้อาจจะมีมากกว่าลักษณะที่แตกต่างกันด้วย ดังนั้นแม้คำว่าสตรีนิยมหรือทฤษฎีสตรีนิยมจะเป็นแนวคิดที่สร้างมาจากสังคมตะวันตก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งใหม่ที่แปลกปลอมเข้ามาจนไม่สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับเพศและความเป็นผู้หญิงไทยได้เลย (วารุณี ภูริสินสิทธิ, 2545) เพราะอย่างไรก็ตาม เราคงต้องยอมรับความจริงในส่วนหนึ่งว่าแนวคิดจากสตรีนิยมจากสังคมตะวันตก ซึ่งถูกส่งผ่านมาทางอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นทางการศึกษาที่ทำให้ผู้หญิงมีความคิด ความรู้ความสามารถมากขึ้น ก็มีสำคัญต่อการเคลื่อนไหวประเด็นเรื่องผู้หญิงได้ชัดเจนขึ้น นอกเหนือไปจากความอำนวยของสภาวะทางสังคมต่างๆ เช่นระบบการปกครองที่เอื้อให้กระแสนสตรีนิยมในสังคมไทยเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ดังนั้น ในภาคของคนที่มองตัวเองว่าเป็นนักคิดนักเคลื่อนไหวเพื่อผู้หญิง จึงเป็นคำถามที่น่าสนใจในการทำงานด้านผู้หญิงในสังคมบ้านเรา โดยเฉพาะการศึกษาถึงกลุ่มนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านของไทย เพื่อสำรวจว่าเธอเหล่านี้จะได้รับอิทธิพลของแนวคิดสตรีนิยมของสังคมตะวันตกบ้างหรือไม่ มากน้อยอย่างไร หรือว่าพวกเธอจะมีวิญญานและความตระหนักในความเป็นสตรีนิยมได้ด้วยตัวเอง เพราะการจุดประกายให้สังคมหันกลับมาดูถึงศักยภาพและความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกระบวนการแก้ปัญหา เนื่องจากปัญหาการทำงานของภาคประชาชน มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอว่าการขาดความรู้ ความเข้าใจหรือไม่มีการทำงานบนบริบทวิชาการแต่มีกับประสบการณ์และปรากฏการณ์กับพื้นที่ ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้เป็นเพราะคนทำงานที่ไม่ได้มาจากสายนักวิชาการมักมองว่าการใช้ทฤษฎีส่วนใหญ่เป็น “ของนำเข้า” และเป็นแนวคิดที่กว้างหรือมองปัญหาอย่างเป็นภาพรวมเกินไป นอกจากนี้อาจจัดให้นักพัฒนาชาวบ้านอยู่ในระดับผู้ปฏิบัติการ และบรรดานักวิชาการต่างๆ อยู่ในระดับนักคิดนักทฤษฎี ดังที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2543: 27) ได้กล่าวถึงปัญหาการทำงานของ NGOs ที่ยังขาดประสิทธิภาพอยู่นั้น เป็นเพราะขาดความชัดเจนในการทำงานแบบวิชาการที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะนักพัฒนามีบทบาทในฐานะนักปฏิบัติที่ทำงานพัฒนาโดยอาศัยประสบการณ์ตรงที่สั่งสมมามากกว่าที่จะอาศัยความรู้จากการอ่านหนังสือ เช่นเดียวกับนักวิชาการ

ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นนี้ เริ่มได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการไม่น้อยเช่นกันในปัจจุบัน ทำให้มีการถกเถียงกันว่าการทำงานพัฒนาของไทยไม่ค่อยประสบความสำเร็จหรือก้าวหน้าซ้าก็

เพราะติดกรอบทฤษฎีนอก (ยึดทฤษฎีมากเกินไป) หรือไม่มีกรอบทฤษฎีใช้ที่เหมาะสม ดังนั้นทางออกก็คือต้องพยายามสร้างทฤษฎีของสังคมไทยเราเองที่แตกต่างออกไป แต่ไม่ใช่ว่าทฤษฎีของสังคมอื่นจะใช้ไม่ได้เลย ทั้งนี้สามารถนำมาประยุกต์ได้โดยคำนึงถึงเงื่อนไขของบริบทสังคมมากขึ้น เพราะการมีทฤษฎีจะทำให้มีความชัดเจนในการมองปัญหาผู้หญิงมากขึ้น

จากสภาพปัญหาข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะตรวจสอบถึงการแนวคิดและการเคลื่อนไหวขบวนการสิทธิสตรีในสังคมไทยว่ามีลักษณะหรือรูปแบบอย่างไร รวมถึงได้รับอิทธิพลทางความคิดของสังคมตะวันตกหรือไม่อย่างไร หรือรับมาใช้ในแนวคิดใด แล้วมีปัญหาหรือไม่เพียงไรกับการนำทฤษฎีสตรีนิยมของสังคมข้างนอกมาใช้ในการสร้างกรอบในการมองปัญหาและใช้เป็นยุทธศาสตร์ ในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้จากการศึกษาของชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2539) มองปัญหาว่าสังคมไทยโดยรวม มักเป็นการรับเอานำแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกเข้ามาใช้อย่างไม่ตั้งคำถาม มากกว่าจะศึกษาสังคมของตนเองที่เป็นอยู่ และเมื่อแนวคิดนั้นมีที่ท้าวจะไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องในสังคมได้ก็พากันตั้งคำถามกับสังคมว่าเป็นเหตุผลสำคัญที่เป็นอุปสรรคในการศึกษา ทั้งที่ปัญหาจริงๆ มาจากทฤษฎีต่างหาก ที่ทำให้เกิดปัญหาในการละเลยความแตกต่างระหว่างผู้หญิง และมีแนวโน้มที่จะผู้หญิงตะวันตกเป็นแบบอย่างในการตัดสินความเป็นไปของผู้หญิงไทยและสังคมไทย และการทำความเข้าใจผู้หญิงไทยโดยใช้กรอบตะวันตกนี้ เป็นเหตุผลหลักประการหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงไทยไม่ให้ความสนใจหรือเข้าร่วมในการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีตามแนวสตรีนิยม เพราะมองว่าแนวคิดนี้เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกและควรจะมีการปรับให้เข้ากับสังคมไทยเสียก่อน (Marrisa Chantamas, 1995: 150 อ้างใน ชลิดาภรณ์, อ้างแล้ว)

โดยเฉพาะแนวคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยม ที่พยายามจะทำให้ผู้หญิงไทย กลายเป็นผู้หญิง “สมัยใหม่” (ชลิดาภรณ์, อ้างแล้ว) อันหมายถึงการออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อผู้หญิงจะได้ มีโลกทัศน์ที่เป็นอิสระหรือมีชีวิตที่ต่างออกไปจากกรอบสังคมแบบอนุรักษ์เดิมนั้น แต่แนวคิดนี้ก็อาจจะเป็นจริงได้แค่เฉพาะกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่มีฐานะอยู่บ้างพอที่จะเจียดเงินมาจ้างพี่เลี้ยงเด็ก หรือแบ่งเบาระงานบ้านได้เท่านั้น ซึ่งต่างออกไปจากผู้หญิงในชนชั้นกรรมาชีพที่มีรายได้น้อยและต้องทำงานหนัก พวกเธอเหล่านี้ไม่ได้มีชีวิตสดใสและมีฐานะพอที่จะหาคนรับใช้ได้

ในประเด็นของความแตกต่างและแบ่งแยกทางความคิดหรือการมีจุดยืนคนละจุดบนฐานคิดทฤษฎีที่ต่างกันออกไปของขบวนการสิทธิสตรี อาจมองได้สองด้านคือทำให้เห็นความแตกต่างหลากหลายของปัญหาผู้หญิงที่มีอยู่มากมายมิใช่ความขัดแย้ง เช่นการมองปัญหาผู้หญิงเรื่องหนึ่งว่ามีความหลากหลายซับซ้อนมิใช่มิติเดียว ดังนั้นจึงทำให้ เห็นมุมมองที่ต่างๆ กัน ในการเข้ามาจัดการกับปัญหา สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานในการมองเรื่องผู้หญิง ซึ่งเราคง

ต้องยอมรับข้อจำกัดของแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมที่มีอยู่มากมาย เนื่องจากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่นั้นอิงอยู่กับบริบท ที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวโยงกับความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสังคม ช้ำยังมีเรื่องเวลา สถานที่ บุคคล และปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ทำให้ยากที่จะสร้างทฤษฎีที่มีความสมบูรณ์แบบพอที่จะอธิบายปัญหา ซึ่งเทียบไม่ได้เลยกับสูตรทางคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ที่มีความแม่นยำมากกว่านัก

แต่ทั้งนี้แล้วจะมองอย่างเหมาะสมว่าไทยรับเอาแนวคิดตะวันตกมาใช้เสียทั้งหมดก็หาไม่ ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจตามบริบทสังคมด้วย ดังที่ ฉลาดชาย รมิดานนท์ (อ้างใน วิระดา สมสวัสดิ์ (บก.), 2545) ได้เปรียบเทียบปัญหาผู้หญิงกับเรื่องการเมืองและการเคลื่อนไหวของผู้หญิงว่าเหมือน “ควีนกับไฟ” นั่นคือ ไม่มีควีนก็ไม่มีไฟ ควีนก็คือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศที่มีอยู่ในสังคม เช่นเดียวกับการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในสังคมไทยก็เป็นจิตสำนึกหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

1.3.2 ขบวนการสิทธิสตรีและการปรากฏตัวของผู้หญิงชาวบ้านในสังคมไทย

จากประวัติศาสตร์ความเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิสตรีในสังคมตะวันตกที่ผ่านมา ทำให้พบว่าผู้หญิงในสังคมตะวันตกจะให้ความสำคัญและมีความตระหนักถึงปัญหาสิทธิสตรีเป็นอย่างมาก จากการพิจารณาถึงจุดยืนของสิทธิของผู้หญิงในฐานะที่เป็นมนุษย์และพึงได้รับการปฏิบัติอย่างสมศักดิ์ศรี โดยเฉพาะการใช้แนวคิดด้านมนุษยนิยม (Humanism) เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการท้าทายความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศที่ทำให้ผู้หญิงกลายเป็น “มนุษย์ชั้นสอง” ผู้หญิงที่ถูกยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเพื่อผู้หญิงเป็นคนแรกที่ชื่อว่า Olympe De Gouges (1748 - 1793) (ใน Sheila Robothom, Hidden from History, 1974 อ้างใน จิรติ ดิงศักดิ์และอมรศิริ สัมผัสสุรติกุล, 2526: 17) เธอเกิดในครอบครัวคนขายเนื้อทางตอนใต้ของฝรั่งเศส ได้แต่งงานและมีลูก 2 คน แต่ก็ได้ทิ้งครอบครัวไปใช้ชีวิตด้วยตนเองอยู่ในปารีส เพื่อทำตามความฝันของตัวเองด้วยการเขียนหนังสือ บทละคร รวมถึงเขียนใบปลิวทางการเมือง วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ เช่น การค้าทาส การว่างงาน ตลอดจนจัดตั้งชมรมผู้หญิงในหลายที่ เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดคือการลุกขึ้นประกาศ “สิทธิสตรี 17 ข้อ” ของเธอในขณะที่มีการประกาศสิทธิมนุษยชนในสมัชชาแห่งชาติ ปี ค.ศ. 1789 (ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิวัติฝรั่งเศสในช่วง ค.ศ.1789 –1830) ข้อเรียกร้องของเธอเป็นไปเพื่อสิทธิเสมอภาคในเรื่องต่างๆ เช่น การเป็นเจ้าของที่ดิน เสรีภาพทางความคิด สิทธิในการศึกษาและในทรัพย์สิน ฯลฯ เธอกล่าวว่า

ถ้าผู้หญิงมี “สิทธิ” ที่จะถูกประหารชีวิตด้วยกิโยตินทัดเทียมผู้ชาย เธอก็มีสิทธิมีเสียงในทางการเมืองเช่นกัน และในปี ค.ศ. 17932 เธอก็ได้ถูกทางการประหารชีวิตด้วยเครื่องกิโยติน ในความผิดที่ว่า “ละเลย คุณธรรมที่เพศหญิงควรยึดมั่น” ในขณะที่ข้างต้นเป็นภาพการเคลื่อนไหวของสังคมตะวันตก แต่ก็เชื่อว่าผู้หญิงไทยจะไม่มี การเรียกร้องสิทธิหรือเคลื่อนไหวเหมือนสังคมอื่นจนหลายๆ คนมักเข้าใจผิดว่าผู้หญิงไทยเลียนแบบทั้งแนวคิดและรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีจากสังคมตะวันตกทั้งหมด

ในการศึกษาถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้หญิงนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการรวบรวมไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็นยุคสมัย ตามบริบทของสังคมที่มีความน่าสนใจคือยุคแรกตั้งแต่สมัยรัชการที่ 4 จนถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในช่วงที่สองคือหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว นั่นคือช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2523 และช่วงหลังพ.ศ. 2533 ถึงปัจจุบัน (จิรติ ดิงศภัทัย และอมรศิริ สันห์สุรติกุล, 2526, จิรติ ดิงศภัทัย และสุชีลา ดันชัยนันท์, 2529)

ยุคแรก: รัชกาลที่ 4 ถึงยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเคลื่อนไหวที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดในยุคนี้ คือกรณีของผู้หญิงชาวบ้าน 2 คน คือ อำแดงเหมือน ที่ต่อสู้เพื่อเรียกร้องการเลิกคู่ครองของตนเอง เนื่องจากอำแดงเหมือนนั้นมีคนรักอยู่แล้วแต่พ่อแม่อยากให้แต่งงานกับผู้ชายที่ตนเองเลือกให้ อำแดงเหมือนได้ร้องฎีกาต่อรัชกาลที่ 4 ขอสิทธิในการเลิกคู่ครอง ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงเห็นชอบด้วยกับอำแดงเหมือน เนื่องจากเห็นสภาพความเป็นจริงของสภาพสังคมในบ้านเมือง ที่เห็นว่าผู้หญิงชนชั้นต่ำมีสถานภาพที่ง่ายต่อการถูกขายได้ จึงโปรดให้แก้ไขกฎหมายลักพาในปี พ.ศ. 2408 และเรื่องของอำแดงจัน ซึ่งได้เรียกร้องสิทธิในการเป็นเจ้าของร่างกายตนเอง เพราะสามีของเธอต้องการจะขาย ก็ได้มีการแก้ไขกฎหมายปี พ.ศ. 2411 ในกฎหมายผัวขายเมีย บิดา-มารดาขายบุตร เพราะท่านเห็นว่ากฎหมายฉบับนั้นทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำมากราวกับ “ผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน” ซึ่งในความเป็นจริงก็อาจจะมีผู้หญิงอีกหลายคนที่ได้เรียกร้องและต่อสู้ในกรณีต่างๆ เพื่อสิทธิในชีวิตและร่างกายของเธอ แต่ไม่มีการบันทึกไว้ และก็อาจจะมีผู้หญิงอีกมากที่ไม่มีโอกาสแม้แต่จะนำเรื่องราวของเธอขึ้นร้องทุกข์ต่อใครก็อาจเป็นได้ และต่อมาในยุคนี้เองก็มีการปฏิรูปทางด้านสังคม การเมืองและกฎหมาย ตามมาหลายอย่าง จนถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้หญิงจำนวนหนึ่งก็ได้รับโอกาสที่ดีทางการศึกษา จากเดิมที่ไม่เคยมีโอกาส แต่ผู้หญิงที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือส่วนใหญ่ยังถูกจำกัดในกลุ่มสตรีชั้นสูงในวังและสตรีชนชั้นกลางที่มีฐานะเท่านั้น และการศึกษาสมัยใหม่ยังคงสร้างความเชื่อว่า หน้าที่หลักของผู้หญิงคือการเลี้ยงลูกและดูแลบ้าน และหลักสูตรการเรียนของผู้หญิงก็ยังต่างไปจากของผู้ชายอีกด้วย (วารุณี ฐิริสินสิทธิ์, 2545)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 งานพัฒนาด้านผู้หญิงในสังคมไทยยังจัดได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรสตรี ที่เริ่มเป็นรูปร่างของขบวนการเคลื่อนไหวและองค์กรที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งแตกต่างจากยุคอาณานิคมที่เป็นการเรียกร้องในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น กล่าวคือเห็นได้ชัดเจนในงานพัฒนาเริ่มจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีบทบาทในงานสังคมสงเคราะห์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียน เพื่อให้การศึกษากับกุลสตรีในวิชาการต่างๆ เช่น โรงเรียนราชินี โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการจัดตั้งสภาอุณาโลมแดง หรือสภาภคินีไทยในปัจจุบัน พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏในรัชกาลที่ 5 ทรงตั้งโรงเรียนช่วยเหลือเด็กกำพร้าผู้หญิง ขึ้นครั้งแรกในเมืองไทย และอีกท่านคือ ท่านผู้หญิงยมราช ซึ่งเป็นภรรยาเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในรัชกาลที่ 5 ท่าน ซึ่งได้ช่วยเหลือการก่อตั้ง โรงเรียนเบญจมราชูทิศ และร่วมสาธารณกุศลการก่อตั้งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สถานเสาวภาและงานสภาภคินีสยาม เป็นต้น (วันทนีย์ วาสิตะสิน, 2543)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ทศกศิและค่านิยมของสังคมก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยหลายอย่าง ทำให้สตรีไทยมีบทบาทมากขึ้น นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2461 บังคับให้เด็กชาย และเด็กผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 7 – 14 ปี เข้าเรียนหนังสือในระดับประถมศึกษา และในสมัยรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2475 สตรีก็ได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมบุรุษ เช่นกรณีการสามารถใช้สิทธิในการเลือกตั้งตามระบบประชาธิปไตย ที่ให้สิทธิหน้าที่ความเสมอภาคแก่พลเมืองของประเทศทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยที่ไม่ต้องเรียกร้องแต่อย่างใด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่นี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้ผู้หญิงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของตนต่อประเทศมากขึ้นจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการที่ผู้หญิงมีโอกาสดำเนินการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่อิงหลักสูตรการศึกษาแบบตะวันตก ทำให้ผู้หญิงชนชั้นกลางในยุคสมัยนั้น มีข้อเรียกร้องที่คล้ายคลึงกับผู้หญิงในสังคมตะวันตกในยุคเริ่มแรกอยู่ไม่น้อย จากอุปสรรคที่ได้จากการเรียนหนังสือ ทำให้ผู้หญิงสามารถอ่านออกเขียนได้ ทำให้เกิดการเรียกร้องเคลื่อนไหวของผู้หญิงในสังคมไทยมากขึ้น เพราะผู้หญิงสามารถเรียนรู้กับความเป็นไปต่างๆ นอกบ้านมากขึ้น รวมถึงสามารถแสดงออกถึงสิ่งที่ตนคิดและต้องการได้ ซึ่งข้อเรียกร้องต่างๆ ของผู้หญิงนี้ยังได้ถูกนำเสนอในหนังสือต่างๆ ที่ผู้หญิงทำขึ้น เช่น สยามบุปผี สตรีสาร สตรีไทย หญิงไทย (ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงที่มีการผลิตหนังสือกันมาก เพราะคนเริ่มได้รับการศึกษากันมากขึ้น สิ่งพิมพ์จึงเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น) และในปี พ.ศ. 2475 ยุคการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ก็ได้มีการก่อตั้งสมาคมสตรีไทยแห่งกรุงสยามขึ้น ผู้ก่อตั้งคือ แรม พรหมโมบล ซึ่งมีจุดประสงค์ในการช่วยเหลือกรรมกรหญิง และมีแนวความคิดที่จะช่วยเหลือ

โสณณิด้วย ถือเป็นการกำเนิดองค์กรแรกของผู้หญิงที่จัดตั้งขึ้น โดยผู้หญิงชนชั้นกลาง (วารุณี ภูริสิน สิทธิ, 2545) ข้อเรียกร้องที่สำคัญในช่วงนี้คือ ด้านการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเข้าเรียนหนังสือเช่นเดียวกับผู้ชายได้มากขึ้นและในส่วนของข้อเรียกร้องเรื่องกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงคือกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียวและนอกจากนั้นยังมีข้อเรียกร้องที่เกี่ยวกับการเมือง คือการให้ผู้หญิงเข้ารับราชการ หรือกรณีของหญิงกรรมกรที่ไม่ได้รับความชอบธรรมให้ได้รับเงินค่าตอบแทนที่เท่ากับผู้ชายเป็นต้น

ทั้งนี้ภาพรวมของเคลื่อนไหวในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมสิทธิและสถานภาพที่ดีขึ้นของผู้หญิงในสังคมไทยในยุคแรกนี้ นักกิจกรรมผู้หญิงที่เป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ความสามารถและกำลังทรัพย์และกระบวนการทำงานจะอยู่ในรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์มากกว่า นั่นคือมองว่าผู้หญิงเป็นผู้ประสบปัญหาหรือได้รับความเดือดร้อนและขาดแคลนทรัพยากรต่างๆ ดังนั้นการพัฒนาสตรีจึงเป็นไปในรูปแบบของการสงเคราะห์ทางการศึกษา และพัฒนาอาชีพ รวมถึงที่พักพิงแก่เด็กกำพร้าและสตรีผู้ยากไร้ เป็นต้น และอาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีส่วนใหญ่มาจาก สภาวะสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และการรับอารยธรรมตะวันตก โดยข้อเรียกร้องหลักๆในยุคนี้คือ ด้านการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถเข้าเรียนหนังสือเช่นเดียวกับผู้ชายได้มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงข้อกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงคือกฎหมายฟัวเดียวเมียเดียว และนอกจากนั้นยังมีข้อเรียกร้องที่เกี่ยวกับการเมือง คือการให้ผู้หญิงเข้ารับราชการ หรือกรณีของหญิงกรรมกรที่ไม่ได้รับความชอบธรรมให้ได้รับเงินค่าตอบแทนที่เท่ากับผู้ชายเป็นต้น

ยุคที่สอง พ.ศ. 2476 - พ.ศ. 2516: รูปธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

บริบททางสังคมในช่วงนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นยุคของการต่อสู้กับปัญหาประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นยุคที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูง จากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปเป็นประชาธิปไตยเป็นครั้งแรก แต่เพราะความผันผวนทางการเมืองอยู่มากคือหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ประเทศก็มุ่งที่จะพัฒนาไปสู่ความเจริญและทันสมัยในด้านต่างๆ เกิดระบบทุนนิยมขึ้นจนส่งผลให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการถูกกดขี่แรงงาน หนี้สิน ไร้ที่ทำกิน จนสังคมมีสภาพที่ไม่ต่างจากการปกครองแบบเผด็จการ ทำให้ภาพของประชาชนรวมทั้งนักศึกษาเริ่มมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น เพื่อการต่อต้านคอร์รัปชัน การวิพากษ์การทำงานของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ เพื่อเรียกร้องทางประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ซึ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนัก

ปกครองกับภาคประชาชนและนักศึกษานี้ได้เกิดปัญหาบานปลายขึ้นในเวลาต่อมานั้นคือการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขึ้น

นอกจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองการปกครองแล้ว การเคลื่อนไหวในยุคนี้ยังส่งผลให้เกิดการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสิทธิสตรีอีกด้วย หรืออีกแง่มุมหนึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นผลพลอยได้จากการเคลื่อนไหวของสังคมโดยรวม จากการเข้าร่วมต่อสู้ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ของนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัยต่างๆ จนสามารถรวมตัวกันสร้างกลุ่มเพื่อนหญิง 10 สถาบันขึ้นมา รวมถึงการเข้าไปมีบทบาทสนับสนุนของนักศึกษาทั้งชายและหญิงที่เข้าไปช่วยเหลือกลุ่มแรงงานภายใต้การทำงานของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ทำให้เกิดการก่อตั้งสมาพันธ์แรงงานต่างๆ ขึ้นมา (ในปี พ.ศ. 2516 ก่อนการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งกลุ่ม แรงงานก็เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยในปีนี้ด้วย) เพื่อเรียกร้องต่อการปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่เหมาะสม รวมถึงสวัสดิการและความรับผิดชอบที่เป็นธรรมจากนายจ้าง ซึ่งเป็นการเรียกร้องร่วมกันทั้งแรงงานหญิงและแรงงานชาย ต่อมาภายหลังในปี พ.ศ. 2523 สมาพันธ์แรงงานผู้หญิง จึงได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการ (บัณฑิต ธนชัยเศรษฐวุฒิ, 2542) จากความร่วมมือกันของกลุ่มแรงงานผู้หญิงย่านต่างๆ เช่น อ้อมน้อย อ้อมใหญ่ พระประแดง รังสิต (และมีแรงงานผู้ชายบางส่วนเข้าร่วมด้วย) และความช่วยเหลือของนักศึกษาในด้านการให้ความรู้ด้านสุขอนามัยเพื่อให้สามารถดูแลตนเองและครอบครัว รวมถึงสามารถอ่านออกเขียนได้ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2517 ก็เกิดกลุ่มส่งเสริมสถานภาพสตรีขึ้นมา ให้ความสำคัญกับการเลือกปฏิบัติและความเท่าเทียมกันทางด้านกฎหมายระหว่างชาย-หญิง หลังจากนั้นกลุ่มผู้หญิงและนักศึกษาก็เข้าไปเคลื่อนไหวในปัญหาประชาธิปไตย คือการต่อสู้ให้บ้านเรามีความเป็นตัวเอง เพราะในยุคนั้นเป็นช่วงที่สหรัฐเข้ามาและใช้ประเทศไทยเป็นฐานอำนาจในการต่อสู้และการเริ่มมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทย จึงเป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาลำนี้ทำให้เกิดความแตกแยกเป็นขบวนการทางความคิดระหว่างรัฐบาลไทยหรือ “ฝ่ายอนุรักษ์” ที่ต้องการที่จะรักษาสถาบันเดิมไว้ กับ “ฝ่ายก้าวหน้า” ที่เป็นขบวนการนักศึกษาที่ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมที่ควรจะเป็น จนกระทั่งเกิดเหตุบานปลายในวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จนกระทั่งรัฐบาลได้ยอมรับแนวคิดเรื่อง สิทธิมนุษยชนของ ประธานาธิบดี คาร์เตอร์ เมื่อ พ.ศ. 2520 และหลังจากนั้นสถานการณ์ทางการเมืองก็ได้คลี่คลายลงในทางที่ดีขึ้น

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2523 จึงเป็นช่วงที่ “กลุ่มเพื่อนหญิง” ได้ถือกำเนิดขึ้นมา การเคลื่อนไหวของกลุ่มเพื่อนหญิงนี้ ถือว่าเป็นยุคประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรด้านผู้หญิง ที่เกิดจากการร่วมมือของคนหลากหลายกลุ่ม เช่น อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษามหาวิทยาลัย นัก กิจกรรมทั่วไปและนักกิจกรรมของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ รวมถึงมีนัก

เคลื่อนไหวที่เป็นผู้ชายเข้าร่วมขบวนการด้วย จนทำให้เกิดกลุ่มเพื่อนหญิงขึ้นมา หลังจากนั้นก็มี การเจริญเติบโตขององค์กรด้านผู้หญิงเป็นกลุ่มเล็กๆ ตามมาเป็นลำดับ จากการนำเสนอประเด็น ต่างๆ เช่น กิจกรรมรณรงค์เซ็กส์ทัวร์ (Sex Tour) โสเภณี การค้าผู้หญิง แรงงานผู้หญิง เป็นต้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2527 ก็เกิดความขัดแย้งทางความคิดในการทำงาน⁴ ทำให้เกิดการแตกตัวของ “กลุ่มเพื่อนหญิง” มาเป็น “ศูนย์ข่าวผู้หญิง” (ที่ต่อมาได้พัฒนามาเป็นมูลนิธิผู้หญิง) ทำในเรื่องความ รุนแรง สื่อ การค้าหญิงและในปี พ.ศ. 2528 ได้เกิดกลุ่ม EMPOWER ขึ้นมา เน้นให้ความ ช่วยเหลือกับกลุ่มผู้หญิงบริการทางเพศ ในด้านการสอนภาษาและเรื่องสุขภาพอนามัยทางเพศเพื่อ ป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น (วณิ บางประภา และนัยนา สุภาพงษ์, 2542: 159-160)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าในยุคที่สองนี้ ผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนส่วนใหญ่ก็ยังคง จำกัดเฉพาะแต่นักนักคิดนักเคลื่อนไหวผู้หญิงที่อยู่ในชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้หญิงที่มีบรรดาศักดิ์อาจารย์ นักวิชาการนักศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาท กับงานด้านสิทธิสตรี มีทั้งแนวปฏิรูปและสังคมนิยมเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมสถานภาพสตรี ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงในกลุ่มแรงงานต่างๆ เช่น ผู้หญิงอาชีพบริการ สาวโรงงาน เป็นต้น ทั้งนี้ มีการเคลื่อนไหวในหลายๆ ประเด็นตามบริบทและสถานการณ์ในสังคม รวมถึงการได้รับอิทธิพล จากกระแสสิทธิสตรีจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ใหม่เป็นประชาธิปไตยในช่วงต้น ทำให้ภาพการทำงานของด้านผู้หญิงเพื่อผู้หญิงนี้เป็นไปในทาง ปฏิวัติ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้หญิงคิดและตระหนักในหน้าที่ และสิทธิในความเป็นพลเมืองตาม ระบบประชาธิปไตย แต่ประเด็นการต่อสู้ก็ยังไม่ชัดเจนนักในตอนต้น กล่าวคือจะมองปัญหา ผู้หญิงโดยผูกติดไปกับการเรียกร้องเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมของประชาชนทั่วไปโดยรวม ไม่ได้เป็นโครงการพิเศษเพื่อผู้หญิงโดยเฉพาะ เช่น การเรียกร้องในสิทธิทางการเมืองของภาค

⁴ เช่น การตั้งคำถามกับการพัฒนาและเคลื่อนไหวด้านสิทธิสตรีว่า จำเป็นต้องมีการดำเนินการเฉพาะ ผู้หญิงด้วยกันเองเท่านั้นหรือถึงจะสำเร็จ เนื่องจากแนวความคิดเดิมที่สวางพื้นที่ให้แก่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น มีความเข้าใจและไม่ยอมรับความร่วมมือของผู้ชายเพราะเชื่อว่าผู้ชายมักจะเป็นฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากปัญหา ผู้หญิง ดังนั้นการเข้าร่วมของผู้ชายจึงปราศจากซึ่งความจริงใจ เพราะถ้าเรียกร้องกันสำเร็จเขาที่จะต้องเสีย ผลประโยชน์ที่เคยมีไป เป็นการมองปัญหาการพัฒนาผู้หญิง แบบใช้มิติคู่ตรงข้าม ชาย - หญิง และการพัฒนาที่มุ่ง เพื่อผู้หญิงเท่านั้น ในขณะที่อีกกลุ่มกลับมองว่าหากทำให้ผู้ชายเข้าใจในปัญหาที่ผู้หญิงถูกกระทำอยู่ ก็จะทำให้เกิด แนวร่วมที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงง่ายขึ้น เพราะคนที่ควบคุมความเป็นไปในบ้านเราคือผู้ชาย ดังนั้นจำเป็น ยิ่งที่จะต้องดึงผู้ชายมาร่วมด้วย เพราะถ้าเราไม่สามารถทำให้ผู้ชายเข้าใจ เพื่อร่วมมือเปลี่ยนแปลงได้แล้ว เราก็จะ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งใดได้เลย แนวคิดนี้นับว่ามีความสอดคล้องกับการเข้าใจปัญหาผู้หญิงแบบ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เกิดขึ้นระหว่างหญิง - ชาย หรือการพัฒนาแบบ GAD (Gender and Development)

ประชาชน หรือการจัดตั้งสหภาพแรงงานต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2516 ที่กล่าวถึงปัญหาร่วมกันของทั้งแรงงานชายและหญิงจากการถูกนายจ้างกดขี่แรงงาน และได้แตกกลุ่มออกมาเป็นกลุ่มแรงงานหญิง โดยเฉพาะเพื่อต่อสู้และเรียกร้องความเป็นธรรมในการทำงานและรับค่าจ้างที่เท่าเทียมกันกับผู้ชายจากนายจ้าง⁵

ยุคที่สาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 จนถึงปัจจุบัน: การเติบโตของผู้หญิงรากหญ้า ในบริบทของสังคมไทย (และสังคมภาคเหนือ)

ยุคนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นสมัยแห่งการเติบโตของกลุ่มผู้หญิงรากหญ้า ที่มีการเคลื่อนไหวทั้งในระดับนโยบายและการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการได้รับอิทธิพลจากการทำงานขององค์กรผู้หญิงต่างๆ นับว่ามีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของผู้หญิงรากหญ้ามากกว่าการทำงานในยุคก่อน ที่เน้นการทำงานแบบสังคมสงเคราะห์และเป็นการขับเคลื่อนจากนักคิดนักวิชาการ หรือนักกิจกรรมที่มาจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงหรือผู้เป็นที่มีการศึกษา ทั้งนี้อาจมีเหตุผลส่วนหนึ่งมาจากการจัดประชุมสตรีโลกครั้งที่ 4 ที่กรุงปักกิ่ง ประเทศจีนในปี พ.ศ. 2538 จึงทำให้แต่ละองค์กรต้องหันมาให้ความสนใจศึกษาปัญหาผู้หญิงจากทุกกลุ่มร่วมกัน จึงทำให้เกิดการรวมตัวและเกิดคณะกรรมการติดตามงานพัฒนาสตรีในประเทศไทย และเกิดเครือข่ายในระดับภูมิภาคและชนบทขึ้นด้วย ซึ่งนับเป็นความพยายามของ อพช. ด้านผู้หญิงที่จะให้ความสำคัญของผู้หญิงตามภูมิภาคต่างๆ ในชนบทมากขึ้น

ในส่วนของการพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิงในภาคเหนือ อาจกล่าวได้ว่านอกจากจะเกิดจากกระแสการเรียกร้องสิทธิผู้หญิงในสังคมตะวันตก และผ่านเวทีประชุมเรื่องผู้หญิงระดับโลก แล้วนั้น อีกส่วนหนึ่งก็คือการแตกตัวออกมาจากประเด็นการพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่ด้วย อรรถจักร์

⁵ เห็นได้จากกรณีที่แรงงานหญิงได้ลุกขึ้นสู้เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติต่อแรงงานหญิง จนกลายเป็นจุดกำเนิดของการก่อตั้งสหภาพแรงงานหญิงในปี พ.ศ. 2523 นั่นคือแรงงานหญิงรู้สึกน้อยใจที่ตนไม่ได้รับเงินเดือนเท่ากับผู้ชาย ทั้งๆ ที่ตลอดมาก็เคยร่วมกันเรียกร้องร่วมกันมา ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2520 คนงานหญิงจึงเรียกร้องเพื่อให้นายจ้างจ่ายโบนัสเท่าเทียมกับแรงงานชาย ซึ่งในขณะนั้นผู้ชายได้ 50 แรง ส่วนผู้หญิงได้เพียง 10 แรงเท่านั้น ซึ่งการประท้วงก็เป็นไปแบบเรียบๆ จนในปี พ.ศ. 2522 เริ่มมีการประท้วงของแรงงานหญิงส่วนๆ ครั้งนั้นภายในเวลาครึ่งชั่วโมง คนงานหญิงประมาณ 2500 กว่าคน ก็ได้พร้อมใจกันหยุดงานทั้งหมด เพื่อขอเพิ่มเงินโบนัสเช่นเคย ผลจากการเรียกร้องครั้งนี้ทำให้ได้เงินโบนัสเพิ่มอีก 10 แรง และในปี พ.ศ. 2523 ก็ได้เรียกร้องอีกครั้ง ซึ่งในคราวนี้มีผู้ชายเข้าร่วมด้วย และสามารถเรียกโบนัสเพิ่มขึ้นอีก 10 แรง และในปีเดียวกันนี้ คนงานทั้งชายหญิงของไทยเกรียงก็ได้ก่อตั้งสหภาพแรงงานไทยเกรียงขึ้นมา (อาจสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในงานศึกษาของ บัณฑิต ทัศนชัยเศรษฐวุฒิ, 2542)

สัตยานุรักษ์ (อ้างใน ชัชชวาลย์ ทองดีเลิศ(บก.), 2543: 24-61) กล่าวว่า นักพัฒนาภาคเหนือเริ่มทำงานจริงจังในช่วงปี พ.ศ. 2520 โดยที่ก่อนหน้านี้ก็มีนักพัฒนารุ่นแรกๆ ที่มาบุกเบิก จากผู้ได้รับแนวคิดมาจากการทำงานในกลุ่มมูลนิธิพัฒนาชนบท แต่การทำงานยังอยู่ในวงที่ไม่กว้างขวางนัก โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงพัฒนาการของอพข. ภาคเหนือว่าส่วนใหญ่จะอิงอยู่กับการเปลี่ยนแปลงและขยาย กิจกรรมในรูปของเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรต่างๆ ที่มีการจัดตั้งใน พ.ศ. 2520 ทั้งนี้องค์กรพัฒนาเอกชนได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายประมาณ 10 เครือข่าย เช่น เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายสตรี เครือข่ายทรัพยากร เครือข่ายชาวเขา เครือข่ายเอดส์ เป็นต้น (ดูรายละเอียดเพิ่มใน ธรรมจักร์ สัตยานุรักษ์, อ้างแล้ว) ทั้งนี้ นิวัตร สุวรรณพัฒนา และคณะ (อ้างใน ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, 2543: 147-164) ได้รวบรวมข้อมูลการพัฒนาในด้านสตรีในภาคเหนือว่ามีพัฒนาการสามช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ทำงานระดับรากหญ้า (ก่อน พ.ศ. 2528) ผู้หญิงมีโอกาสเข้าร่วมการพัฒนา กับหน่วยงานภายนอกชุมชน ทั้งจากของรัฐและ อพข. เช่นการส่งเสริมอาชีพ โดย อพข. ที่มีเนื้องานด้านสตรีเป็นหลักด้านเดียวมีเพียงสมาคมเดียวคือ YMCA และสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ เท่านั้น ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาสตรีในช่วงนี้มีสองประเด็นคือ การเสริมสร้างอาชีพและรายได้ และการสร้างองค์กรสตรีระดับชุมชนขึ้น

ช่วงที่ 2 ยุคการสร้างเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน และการเข้ามามีบทบาทของชนชั้นกลางจากสถาบันการศึกษา (พ.ศ. 2528 - 2534) ในช่วงปลาย พ.ศ. 2520 ได้มีองค์กรชั้นกลางที่สนใจ ปัญหาสตรีเกิดขึ้นมากตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายผู้ทำงานด้านสตรี เช่นโครงการสตรีศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ สถาบันราชภัฏ เป็นต้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2530 จึงได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมวันสตรีสากล ส่วนความร่วมมืออื่นๆ ยังไม่มีชัดเจน ในปี พ.ศ. 2532 มีการริเริ่มประสานงานในรูปแบบของเครือข่ายองค์กรสตรี โดยมีองค์กรเข้าร่วมประมาณ 27 องค์กร ภายใต้ชื่อว่า “คณะทำงานประสานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ” โดยมีมูลนิธิพัฒนาสตรี YMCA เป็นแกนนำสำคัญ แต่ต่อมาเนื่องจากปัญหาของการดำเนินงานที่มีหลายด้านจึงได้ปรับเปลี่ยนกลุ่มประสานงานให้เล็กลง โดยแบ่งสมาชิกออกเป็น 3 กลุ่มย่อยตามปัญหาที่พบคือ **กลุ่มที่ 1** ปัญหาการค้าประเวณี และเอดส์ มีคุณนิวัตร สุวรรณพัฒนา เป็นผู้ประสานงาน องค์กรที่เข้าร่วมเช่น Empower โครงการสตรีศึกษา มช. รวมทั้งสิ้น 17 องค์กร **กลุ่มที่ 2** ประเด็น ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม มีองค์กรสมาชิกเข้าร่วม 3-4 องค์กร มีคุณ สมนึก แผงนคร จาก CARD เป็นผู้ประสานงาน และมี YMCA เป็นองค์กรหลัก **กลุ่มที่ 3** หัตถกรรมกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีคุณนงเยาว์ เนาวรัตน์ เป็นผู้ประสานงาน ประเด็นนี้เกี่ยวกับเรื่อง

แรงงาน ของผู้หญิง และต่อมาได้แตกประเด็นไปเป็นเรื่องผู้หญิงกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

ช่วงที่ 3 กลับสู่รากฐาน (พ.ศ. 2535 - ถึงปัจจุบัน) เป็นช่วงเวลาที่กลับมาให้ความสำคัญกับบทบาทและการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของผู้หญิงชนชั้นรากหญ้าที่เป็นชาวบ้านอีกครั้ง แต่เปลี่ยนบทบาทของการมีส่วนร่วมของผู้หญิงชาวบ้านในแบบใหม่ นั่นคือให้ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางมากขึ้น จากเดิมที่เป็นเพียงผู้เข้าร่วมตามแผนนโยบายที่เปิดโอกาสให้ มาเป็นการมีส่วนร่วมในการนำเสนอแนวทางนโยบาย นอกจากนี้ยังมีการนำแนวคิด “การเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเอง” (Empowerment) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความตระหนักและเข้าใจถึงความต้องการของตนเองแก่ผู้หญิง และสามารถสะท้อนปัญหาที่ตนมีออกมาได้ และเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้สามารถก้าวออกมาเรียกร้องสิทธิของตนเองได้ โดยในช่วงนี้ยังคงดำเนินการที่สานต่อในช่วงที่ 2 นี้แบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การส่งเสริมอาชีพ สนับสนุนทางการตลาด ให้ความรู้ในการบริหาร จัดทำบัญชี พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ โดยใช้การอบรม สัมมนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นต้น เพื่อยกระดับการผลิตไปสู่กิจกรรมเชิงธุรกิจมากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความตระหนักในเรื่องความปลอดภัยในการทำงานอีกด้วย (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง สิทธิ ในองค์กรระดับท้องถิ่น มีศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนา เป็นองค์กรหลัก (3) การทำงานกับสตรีที่มีปัญหาเฉพาะ เช่น HOTLINE, EMPOWER, กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ และ (4) ประเด็นสตรีกับสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนในประเด็นข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาต้องการที่จะอธิบายให้เห็นภาพของแนวคิดและการทำงานของขบวนการสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และเน้นภาพที่บริบทสังคมภาคเหนือด้วยนั้น เพื่อต้องการอธิบายให้เห็นบริบทของความเคลื่อนไหวในพื้นที่วิจัยของผู้ศึกษา⁶ ทั้งนี้จะพบว่าภาพรวมของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในสังคมไทยและสังคมภาคเหนือ นั้นเริ่มขึ้นขึ้นตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคลจนถึงขบวนการเคลื่อนไหวแบบมวลชน ที่มีการรวมตัวกันขึ้นในรูปองค์กรต่างๆ ทั้งของภาครัฐ เอกชนและประชาชน (POs) รวมถึงมีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กรในรูปแบบ “เครือข่ายผู้หญิง” โดยเฉพาะปรากฏการณ์ของภาพความเคลื่อนไหว

⁶ เครือข่ายสตรี อพท. ภาคเหนือ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2528 ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ประสานความร่วมมือกับรัฐ เพื่อการส่งเสริมด้านรายได้แก่สตรี และช่วงหลังปี พ.ศ. 2528 เริ่มเกิดเครือข่ายชนชั้นกลางขึ้นมา ซึ่งอาจเป็นผลจากการครอบงำของทศวรรษสตรี ตั้งแต่มีการประกาศวันสตรีสากลเมื่อ พ.ศ. 2518 ต่อเนื่องถึงช่วงปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีการกำหนดยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม “สตรีต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” และหลังปี พ.ศ. 2538 จึงเกิดเครือข่ายผู้หญิงรากหญ้า ที่เป็นผลจากการจัดประชุมสตรีครั้งที่ 4 ที่ปักกิ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงรากหญาร่วมประชุมเป็นครั้งแรก

ของผู้หญิงชาวบ้าน ที่เริ่มฉายภาพบทบาทและความสามารถที่ชัดเจนขึ้นในแวดวงงานพัฒนาทั้งด้านสังคมและสตรี ที่ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจที่จะทำความเข้าใจถึงแนวคิดและกระบวนการทำงานของผู้หญิงกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจมากในการที่จะเข้าไปสำรวจตัวตนของผู้หญิงนักกิจกรรมเหล่านี้ เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาที่เป็นจริงของผู้หญิงในระดับรากหญ้า โดยเฉพาะในบริบทสังคมภาคเหนือที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ และองค์ความรู้และกลวิธีการทำงานเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของสตรีว่ามีความแตกต่างหรือเชื่อมโยงอย่างไรกับแนวคิดของนักคิดนักเคลื่อนไหวของสังคมตะวันตกหรือผู้หญิงชนชั้นอื่นๆ ในสังคมไทย ผ่านการสำรวจมุมมองและปฏิบัติการของผู้หญิงชาวบ้านที่มีสถานภาพทางสังคมและประสบการณ์ชีวิตที่ต่างบริบทที่ต่างออกไป

1.3.3 แนวคิด “การสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเอง” (Empowerment)

แนวคิดการสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเอง (Empowerment) เป็นทั้งแนวคิดทฤษฎี และปฏิบัติการที่เป็นการเคลื่อนไหว (Social mobilization) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม ที่เริ่มต้นจากการพัฒนาคน ถือเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญมากในกระบวนการพัฒนาแบบทางเลือก (Alternative Development) เพื่อนำมาใช้ในงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและสถานภาพของผู้หญิงให้ดีขึ้น⁷ เป็นกระบวนการปรับปรุงสภาพจิตใจของผู้หญิง (Change in Women's State of Mind) เพื่อให้ผู้หญิงเข้าถึงพื้นฐานของอำนาจทางสังคม (Access to The Bases of Social Power) (โปรดดู Friedmann, 1992)

ดังนั้น Empowerment จึงเป็นกระบวนการในการดึงเอาศักยภาพหรือความสามารถที่มีอยู่แล้วในแต่ละบุคคล กลุ่มองค์กรหรือชุมชนนั้นๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในคุณค่าและความสามารถของตนเอง เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบกับวิถีชีวิต มีทักษะความรู้และอำนาจในการตัดสินใจ สามารถเลือกดำเนินชีวิต

⁷ การพัฒนาสตรีเป็นเป้าหมายหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม เพราะเห็นว่าสตรีก็เป็นคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ด้อยโอกาส นักสังคมสงเคราะห์จึงได้ใช้แนวคิดในการปฏิบัติงานแบบ Empowerment เพื่อพยายามช่วยให้ผู้รับบริการเรียกพลังของตนเองกลับมา เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้ และแนวคิดนี้สามารถใช้ร่วมกับแนวคิดพื้นฐานในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ได้หลายแนวคิด เช่น แนวคิดเกี่ยวกับความภูมิใจในตนเอง (self-esteem) การนับถือตนเอง (self-respect) และแนวคิดเกี่ยวกับอัตตา (ego) และ การพิทักษ์สิทธิ (advocate) เป็นต้น (สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วันทนี วาสักสิน “สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม”, 2543)

ได้อย่างมีอิสระ กล่าวเผชิญหน้ากับปัญหาและแก้ไขสถานะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ภายใต้การกระทำและความรับผิดชอบของตนเองได้

นอกจากนี้แล้ว การสร้างพลังอำนาจในตนเองยังเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย กล่าวคือ (1) เป็นแนวคิดที่สนับสนุนให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเองทั้งระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร (2) มีอำนาจในกระบวนการตัดสินใจที่มาจากการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่กว่าความพยายามของรัฐ เพราะเมื่อคนมีความตระหนักและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนดีแล้ว การพัฒนาประเทศก็จะเป็นไปในทิศทางที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนมากที่สุด (3) เป็นการสร้างพื้นที่สำหรับการแทรกแซงทางวัฒนธรรมและการจัดสวัสดิการเพื่อความมั่นคงทางจิตใจของผู้หญิง (4) ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ทางสังคมสำหรับผู้หญิงและทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงทรัพยากรและทักษะความรู้ อันเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญต่อการเปลี่ยนวิถีคิดของคนชายขอบ ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคมได้อย่างมาก

Friedmann (1992) ได้อธิบายไว้ว่าการพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง เป็นกลยุทธ์หนึ่งของการต่อสู้เรียกร้องของผู้หญิง (Women's Claim) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาแบบทางเลือก (Alternative Development) ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มทางสังคมต่างๆ รวมทั้งผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือกำหนดทิศทางความเป็นไปในการพัฒนา ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเองโดยตรง ทั้งนี้การเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้หญิงในระดับปัจเจกนั้น ต้องเป็นไปใน 3 ด้านที่เรียกว่า Form of Empowering คือทางสังคม (Social Empowerment) ทางการเมือง (Political Empowerment) และทางจิตวิทยา (Psychological Empowerment) และยิ่งไปกว่านั้น การเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเองของผู้หญิงจะเกิดประสิทธิภาพในการเรียกร้องมากขึ้น ก็ต้องมีการรวมพลังเป็นเครือข่ายความร่วมมือ (Empowering Network) ซึ่งจะสามารถเพิ่มอำนาจต่อรองได้มากกว่าการต่อสู้โดยลำพังนั่นเอง

เพราะผู้หญิงนั้นไม่มีอำนาจทางสังคมในการต่อรอง (Social Power) ช่างจนและขาดแคลนโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากรทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่น ขาดการศึกษา รายได้ หรือมีสุขภาพอนามัยอยู่ในมาตรฐานต่ำ เป็นต้น จากการถูกจำกัดสิทธิบทบาททางเพศ (Gender Specific) ไว้กับพื้นที่ในบ้าน (Domestic) เพราะความเป็นผู้หญิงและแม่ ทั้งที่ในความเป็นจริงมีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่ต้องรับบทบาทเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่จำเป็นต้องแสดงออกทั้งสถานะความเป็นแม่และผู้หญิงเลี้ยงครอบครัว โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการด้านเกษตรกรรม ดังเช่นกรณีผู้หญิงในบังคลาเทศ (Abdullah, 1980: 36 อ้างใน Friedmann, 1992 อ้างแล้ว) ทั้งที่ผู้หญิงต้องถูกกีดกันออกจากเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ ทั้งที่ผู้หญิงมีองค์ความรู้และ บทบาทในการเกษตร แต่เมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นใน

ชีวิตประจำวัน จึงส่งผลให้ บทบาทในการผลิตของผู้หญิงหมดความสำคัญลงไป รวมทั้งผู้หญิงยังไม่ได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่อีกด้วย⁸

ในด้านการเคลื่อนไหวทางสังคม Empowerment จึงหมายถึงกระบวนการหรือปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลขึ้นมาใช้นั่นเอง Friedmann (1992) อธิบายว่า การต่อสู้ของผู้หญิง (Women's Claim) เป็นการบอกกล่าวถึงความต้องการ (Need) และจุดยืน (Position) ของตนโดยการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Political Claim) ในสองระดับคือ การเรียกร้องในระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Claim) กลุ่มนี้เป็นการเคลื่อนไหวในระดับสถาบัน เพื่อเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคทางเพศ (Gender Equality) กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงปกป้องผู้หญิงจากการถูกทำทารุณทางเพศจากความรุนแรงรูปแบบต่างๆ รวมถึงมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่าและแนวคิดทางสังคมวัฒนธรรมที่ตีกรอบ และกลายเป็นอุปสรรคในการได้มาซึ่งอำนาจของผู้หญิง ที่ทำให้ผู้หญิงเชื่อและยอมรับกับสถานภาพการตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชายในครอบครัวและสังคมภายนอก

และในระดับที่สองคือการเรียกร้องในระดับปฏิบัติการ (Practical Claim) นี้ เป็นการต่อสู้ในระดับชีวิตประจำวัน เพื่อต้องการสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ซึ่งเริ่มต้นจากการเรียกร้องในระดับครอบครัว เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างศักยภาพในตนเองของผู้หญิง (Disempowerment) โดยเฉพาะบทบาทความสัมพันธ์ความรับผิดชอบและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมีความต้องการ (Need) (Friedmann, 1992: 116) ที่จะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตในแง่ต่างๆ 4 ระดับคือ หนึ่ง การประหยัดเวลาในการทำงานบ้านมากขึ้น เพื่อจะได้มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น สอง ผู้หญิงต้องการได้รับการพัฒนาด้านสุขภาวะอนามัยส่วนบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่นการคุมกำเนิด การมีความรู้เบื้องต้นในการปฐมพยาบาล สาม ต้องการอ่านออกเขียนได้ เพื่อการเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ ข่าวสารต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสุดท้าย สามารถหารายได้ เพื่อเลี้ยงชีพ ตนเอง จากความสามารถในการประกอบอาชีพ

⁸ ผู้หญิงมักถูกมองว่าไม่ฉลาดพอที่จะเรียนรู้สิ่งใดๆ หรือเป็นผู้มาทีหลัง (Late Comer) ที่ต้องรอคอยหรือได้รับการพัฒนาหลังจากผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงขาดทั้งโอกาสในการเรียนรู้และสร้างรายได้ ซึ่งความทุกข์ยากเหล่านี้ผู้หญิงต่างก็มีความตระหนักและเข้าใจดีว่าตนต้องการอะไร และต้องทำอะไรเพื่อให้ชีวิตดีขึ้น แต่ก็ไม่สามารถที่จะก้าวออกมาได้เพราะอคติทางเพศต่างๆ นี้ ล้วนเป็นผลพวงที่สืบทอดมาจากรากฐานของระบบประเพณีวัฒนธรรมที่ซึมลึก จนยากที่จะแก้ไข ซึ่งการจำกัดบทบาทหน้าที่ผู้หญิงดังกล่าว ส่งผลให้ผู้หญิงไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนรวมถึงยังถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่ในระดับครัวเรือนทีเดียว

การสร้างพลังอำนาจในตัวเองของผู้หญิง ในอีกด้านหนึ่งของระดับการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือระดับปฏิบัติการที่นอกเหนือไปจากการการส่งเสริมอบรมวิชาชีพ หรือการเคลื่อนไหวทางกฎหมาย ก็คือ การสร้างภาพลักษณ์ (Repressent) ของตนเองใหม่เพื่อนำไปต่อสู้กับการกดขี่หรือบอกเล่าเรื่องราวของผู้หญิงด้วยตัวของผู้หญิงเอง เช่น การสร้างภาพยนตร์ วรรณกรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่โดยใช้ภาษาของผู้หญิงเอง ซึ่งเป็นการสร้างพลังจากปัจเจก ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นรูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) นั่นคือ เป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นการต่อต้าน/ ขัดขืน (Resistance) ขึ้นมาโดยการปฏิเสธการใช้ความรุนแรง สามารถเชื่อมโยงชีวิตประจำวันเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองในระดับประเทศ ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เพื่อการช่วงชิงอำนาจรัฐดังที่นิยมปฏิบัติกันในการเมืองยุคเก่า

แต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นั้น ต้องการรวมกำลังจากกลุ่มคนเพื่อยกระดับจิตสำนึกและสร้างความตระหนักในการรับรู้ต่างๆ สร้างระบบคุณค่า / ความเชื่อ/ ชุดความรู้ด้าน/ วาทกรรมใหม่ขึ้นมาต่อสู้หรือปฏิเสธองค์ความรู้หลักที่มีอำนาจและทลายความชอบธรรมของชุดอำนาจต่างๆ ในสังคมที่ไม่เป็นธรรม เป็นการเคลื่อนไหวเชิงวัฒนธรรม-สังคมมากกว่า นั่นคือการเคลื่อนไหวเพื่อขู่ออกลักษณะ หรือความเฉพาะเจาะจงของกลุ่มตนเป็นสำคัญ พร้อมกับความต้องการเปลี่ยนแปลง มากกว่าความต้องการที่จะผสมกลมกลืนให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบ เพื่ออธิบายและสร้างความยอมรับถึงการดำรงอยู่ของความแตกต่างหลากหลายในสังคมแบบ Identity + Transformation คล้ายกับที่นักทฤษฎีมาร์กซิส Gramsci เรียกว่า “สงครามเพื่อช่วงชิงการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองในสังคม” (A War of Position) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543)

อย่างไรก็ตามการสร้างพลังอำนาจนั้น ไม่มีสูตรสำเร็จหรือไม่มีการอบตายตัวเพราะขึ้นอยู่กับวิธีการของแต่ละคนว่าจะนำมาใช้อย่างไร สำหรับวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจในตัวเองของผู้หญิงนั้น ต้องมองให้เห็นถึงกระบวนการใช้อำนาจในทุกรูปแบบ และการเสริมพลังการเรียนรู้เพื่อปฏิเสธกระบวนการที่ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุในทุกๆรูปแบบ รวมถึงสามารถให้คุณค่าและความหมายกับตนเองในการนิยามตนเองได้ (Self-Definition) เนื่องจากเรื่องของอำนาจและการกดขี่ไม่ได้มีมิติเดียวแต่มันเป็นพลวัต ผู้หญิงต้องเชื่อมั่นในโอกาสและช่องทางเลือกที่มีอยู่มากมาย และ ผู้หญิงไม่ว่าจะถูกกดขี่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีหนทางหรือใช้อำนาจของตนต่อสู้กลับได้จากสิทธิของตนเอง และไม่ยอมตกเป็นผู้กระทำในรูปแบบต่างๆ จากผู้ชายหรือสังคม ทั้งนี้การต่อต้านและเคลื่อนไหวของผู้หญิงควรจะเป็นไปเพื่อการเปิดพื้นที่ และสร้างความชอบธรรมรวมถึงการยอมรับในบทบาท สิทธิ และความมีตัวตนของผู้หญิงเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างเพศเท่านั้น มิใช่การ

พยายามที่จะล้มล้างระบบ Patriarchy เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว ก็มีความหมายเท่ากับว่าผู้หญิงต้องการสถาปนาอำนาจผู้หญิงขึ้นมาเป็นใหญ่เหนือผู้ชาย ทั้งที่พยายามจะปฏิเสธการรวมอำนาจทางเพศแบบศูนย์กลางตลอดมา ซึ่งมีใช้ทางออกที่ดีของการพัฒนาแบบมุมมองหญิง-ชาย (GAD) ที่ต้องการสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างเพศ

สำหรับแนวคิด ค่านิยมที่มีต่อเรื่องเพศในสังคมปัจจุบัน ที่ก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติต่อผู้หญิงนั้น หากจะกล่าวไปแล้วคงไม่สามารถที่จะเหมารวมกันได้อย่างเป็นสากล เนื่องจากแต่ละสังคมก็ต่างมีระบบคิด คุณค่าและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นบ่อยครั้งที่การนำมุมมองเรื่องสิทธิ เสรีภาพ มาใช้ศึกษาหรือปรับปรุงสถานภาพผู้หญิงในอีกสังคมหนึ่งก็อาจจะทำให้มีเกิดปัญหาได้ เช่น ในสังคมไทยที่นักวิชาการนักเคลื่อนไหวสิทธิสตรีส่วนใหญ่ ได้นำแนวคิดสตรีนิยมที่ส่วนใหญ่เป็นของสังคมตะวันตก ทั้งจากการได้มีโอกาสศึกษาในประเทศและจากกระแสความตื่นตัวทางสังคมและการเปิดกว้างต่อการรับรู้ข่าวสารและความคิดต่างๆ ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ที่หลั่งไหลมามากมายในสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้ไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดในการเรียกร้องสิทธิสตรีไม่น้อย แต่ในบางครั้งการนำแนวคิดสตรีนิยมต่างๆ มามองถึงสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในสังคมไทยเรา กลับไม่สามารถที่จะหาทางออกได้เช่นเดียวกับประเทศที่ส่งออกความคิดเหล่านั้นได้ เพราะสังคมไทยมีความแตกต่างทางโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ส่วนลึกที่แตกต่างออกไป ในแต่ละบริบทของพื้นที่ ดังนั้นแนวคิด การปลดปล่อย (Liberate) ผู้หญิงให้มีอิสรภาพจึงมักทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่า เป็นการเปลี่ยนผู้หญิงไทยให้เป็นเช่นคนตะวันตก (Westernization) ความขัดแย้งนี้ทำให้บรรดานักคิดนักวิชาการหลายท่านเริ่มหันมามองและทำความเข้าใจ กับสถานะและสถานการณ์ที่เป็นอยู่จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตประจำวันที่ตัวผู้หญิงแต่ละคนที่พบเจอ เป็นปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น (Specific) มากกว่าการมองปัญหาผู้หญิงว่าเป็นปัญหาระดับสากล (Universal) ที่มองว่าผู้หญิงทุกคนทุกที่ล้วนมีปัญหาเหมือนกัน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ที่ยั่งยืนกว่าการใช้แนวคิดจากวัฒนธรรมอื่นๆ มามอง

จากข้อความข้างต้นแนวคิดเรื่อง การเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง (Empowerment) เป็นการเริ่มต้นในระดับปัจเจกซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม โดยเฉพาะนักสิทธิสตรีที่เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชีวิตของผู้หญิง จึงได้นำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้หญิง เพื่อนำไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง และอาจจะสรุปได้ว่าแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเองนี้ สามารถเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ จากสองปัจจัยนั่นคือ หนึ่ง ปัจจัยภายใน (Internal Factor) หมายถึงการได้รับอิทธิพลจากสถานะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่มาจากการได้รับรู้และตระหนักถึงตนเอง จากการทำความเข้าใจกับสภาพชีวิตประจำวันที่ตนเองเป็นอยู่ ภายใต้บริบท

ของครอบครัว ชุมชนรอบตัวที่ส่งผลให้เกิดการเติบโตของผู้หญิงนักกิจกรรมเหล่านี้ เช่น ปัญหาการถูกสามีทำร้าย การไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในบ้าน ผู้หญิงที่ถูกสามีทอดทิ้ง ฯลฯ และสอง ปัจจัยภายนอก (External Factor) หมายถึงสภาวะทางจิตใจที่ได้รับแรงกระตุ้นเสริม จากบุคคล องค์กร รวมทั้งอิทธิพลจากกระแสแนวคิดต่างๆ ที่ส่งผ่านมาทางสื่อ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มาจากภายนอกชุมชนคน เป็นต้นว่า การเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชน หรือของรัฐในชุมชน รวมทั้งการได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ทำให้เห็นสภาพปัญหาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นในสังคม ทางช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น⁹

ดังนั้นการทบทวนประเด็นเรื่อง การเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง จะทำให้เข้าใจถึงกลวิธีหรือยุทธศาสตร์ความเคลื่อนไหว (Women's Claim) ที่เริ่มต้นมาจากการพัฒนาที่ระดับตนเอง หรือปัจเจกก่อน รวมถึงทำให้เห็นภาพสภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้หญิงชาวบ้าน เพื่อตรวจสอบว่านักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านเหล่านี้มีกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองหรือต่อผู้อื่นหรือไม่ อย่างไร หรือแนวคิดนี้เกิดขึ้นในตัวของพวกเขาได้อย่างไร เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพลังการต่อสู้และมุมมองแนวคิดต่างๆ ของเธอเหล่านั้นที่มีต่อปัญหาและความพยายามที่จะหาทางออกของปัญหาผู้หญิงชาวบ้านที่ศึกษาว่ามีความแตกต่างอย่างไรกับแนวคิดและและรูปแบบการเคลื่อนไหว รวมถึงสภาพปัญหาผู้หญิงในสังคมตะวันตก

⁹ ในโลกยุคปัจจุบันที่เป็นยุคไร้พรมแดนนั้น มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยไม่ต้องพบหน้ากัน แต่มนุษย์ก็ยังสามารถทำความเข้าใจกัน ได้ และสามารถสร้างภาพลักษณ์ซึ่งกันและกันผ่านทางสื่อได้ ด้วยเหตุนี้ บรรดาสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อมวลชนจึงกลายมาเป็นกลไกสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น โดยเฉพาะในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเอง สังคมและโลกได้ ทั้งนี้มีนักคิดหลายท่าน ให้ความเห็นถึงบทบาทในการสื่อความหมายต่อสังคมระหว่าง นั่นคือการเสนอภาพของ “สิ่งที่เห็น” และ “ความเป็นจริงที่เป็น” ว่าอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกันทุกครั้งไป แต่ทั้งนี้สื่อก็สามารถทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความจริงส่วนหนึ่งของโครงสร้างและระบบคิดต่างๆ ในสังคมได้ (Mental Structure) กล่าวในอีกแง่หนึ่งคือ อิทธิพลของการสื่อสาร โลก ได้ช่วยเปิดพื้นที่ทางความคิดที่จะพัฒนาตนเองจากการรับรู้สถานการณ์และการบอกเล่าถึงความทุกข์ยากในชีวิตของผู้หญิงขึ้นอื่น แต่ในอีกนัยยะหนึ่งสื่อก็กลายเป็นตัวบ่อนทำลายความมั่นคงทางสถานภาพและจิตใจของผู้หญิงด้วย หากสื่อผลิตขึ้นมาต่อยอดภาพลักษณ์ที่กักขังผู้หญิงให้อยู่แต่ในกรอบ เพื่อรองรับแนวคิดของสังคมผู้ชายเป็นใหญ่หรือผู้เขียนที่เป็นผู้ชาย เพราะแทนที่สื่อมวลชนจะตั้งคำถามกับความไม่ยุติธรรม แต่กลับไปช่วยย้ำภาพแบบเหมารวมของชาย/หญิง และต่อยอดคติทางเพศ ที่สนับสนุนให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์หรือเอาเปรียบทางเพศ นั่นเอง

1.4 กรอบความคิดในการศึกษา

เนื่องจากภาพของผู้หญิงที่ปรากฏและเป็นที่รับรู้ของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น มักวางผู้หญิงอยู่บนอุดมการณ์ของความเป็นแม่ เมีย และลูกสาว หรือสตรีเพศที่ “ถูกกระทำ” จากผู้กระทำที่หลากหลาย ทำให้ผู้หญิงต้องกลายเป็นผู้รับการกระทำนั้นๆ อย่างจำยอม (Passive) โดยแทบจะไม่มีภาพของผู้หญิงในฐานะ “ผู้กระทำ” (Agency)¹⁰ ที่สามารถเลือกทางเดินของตนเองอย่างภาคภูมิใจ ดังนั้น การศึกษาดำเนินงานที่ของผู้หญิง (Positioning) ซึ่งเป็นเพียงผู้หญิงชาวบ้านธรรมดาที่ได้ก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะ จะทำให้เห็นสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนไป และแตกต่างจากความเข้าใจที่สังคมทั่วไปรับรู้

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเชื่อว่าการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงขบวนการต่อสู้ของผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้าน ที่มีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขหรือหาทางออกของสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและสังคม เราจำเป็นต้องขยายกรอบการวิเคราะห์ให้กว้างไปกว่าการมุ่งพิจารณาความเคลื่อนไหวทางสังคมเฉพาะในลักษณะที่เป็นขบวนการ ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบแบบแผนและเป็นเป้าหมายร่วมของกลุ่มชน เช่นการเคลื่อนไหวในระดับประชาสังคมหรือระดับประเทศ ไปสู่ภาพการดิ้นรนต่อสู้เพื่อต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และข้อจำกัดทางสังคมบางอย่างที่

¹⁰ แนวคิด Agency ถือเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญสำหรับระบบคิดวิทยาศาสตร์และความเชื่อเรื่องความก้าวหน้า จากมุมมองของคนและโลกตะวันตกอย่างแท้จริง ซึ่งส่วนหนึ่งมีที่มาจากปรัชญาที่สำคัญของ Descartes (1595 - 1650) ที่กล่าวว่า “เพราะฉันคิด ฉันจึงดำรงอยู่” (Cogito Ergo Sum) นั้น ถ้าพูดอีกนัยยะหนึ่งก็คือ การตระหนักรู้ในตนเอง (Self - Conscious) ซึ่ง Descartes ได้ใช้จุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาระบบปรัชญาของท่าน แยกปัญญาและเหตุผล ออกจากโลกทางวัตถุ และมองโลกวัตถุว่าเคลื่อนไปภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์เราสามารถเข้าถึงกฎธรรมชาตินี้ด้วยปัญญาเหตุผล ดังนั้นวัตถุจึงต่ำกว่ามนุษย์ ซึ่งมนุษย์สามารถหยิบฉวยมาใช้เพื่อบรรลุอุดมคติชีวิตตนได้ เช่นเดียวกับกับ Kant (1724 - 1804) นักปรัชญาอีกท่าน ที่ได้กล่าวถึง ปรัชญาศีลธรรม (Moral Philosophy) ที่ว่าด้วย ศีลธรรมของมนุษย์ก็คือการตัดสินใจด้วยตัวเอง (Self Autonomy) หรือการกำหนดตนเอง (Self - Determination) และศัพท์อีกคำหนึ่งคือ Subject ซึ่งใช้ในความหมายใกล้เคียงกับตัวตน ที่มีความตระหนักรู้และมีอัตวิสัยของตัว (Autonomous Self - Consciousness) ซึ่งเกือบจะเป็น “แก่น” ของมนุษย์สมัยใหม่ กล่าวคือ “ในโลกมีแต่มนุษย์เท่านั้นที่รู้ตัวเอง เปลี่ยนแปรตัวเองได้ กำหนดตัวเองได้”

นอกจากนี้ Agency ยังเป็นแนวคิดที่สำคัญในการศึกษาและนำมาใช้ในการพัฒนางานด้านสิทธิสตรี เพราะการสร้างเข้าใจ ตระหนักรู้ในตนเอง คือจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการพัฒนาสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงที่มีอยู่เดิมแล้ว แต่ได้ถูกอำนาจบางอย่างกดทับ จนส่งผลให้ผู้หญิงขาดความเชื่อมั่นในการที่จะฟื้นฟูและเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีในตนเอง (Empowerment) แก่ตัวผู้หญิงในระดับปัจเจกได้

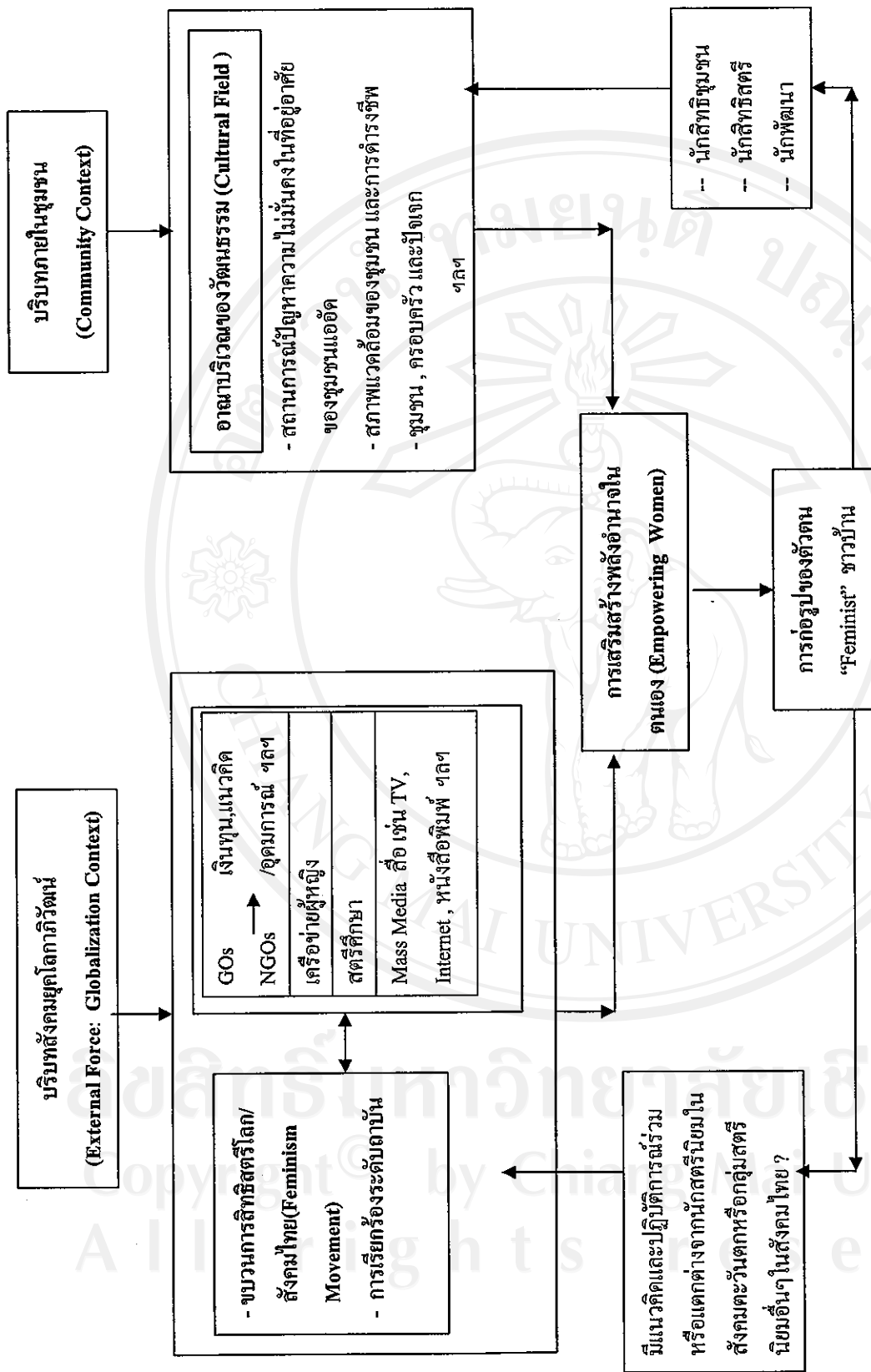
ส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเองในระดับชีวิตประจำวัน และในชุมชน ที่เกิดขึ้นอย่างเงียบๆ ไปด้วย เพราะในบริบทของการใช้ชีวิตประจำวันในบ้านและชุมชนนี้เอง ที่เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการบ่มเพาะรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงความสัมพันธ์และบทบาทหญิง – ชาย ที่ครอบคลุม และกำหนดวิถีความคิดและการดำเนินชีวิตของผู้คนในการดำรงชีวิตทั้งที่ผ่านมาในอดีต ปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต

จากการเติบโตของแนวคิดและการเคลื่อนไหวด้านสตรีนิยม ทั้งที่เป็นการนำเข้าความคิดจากต่างประเทศและเป็นการสร้างองค์ความรู้เองในสังคมเราทำให้เห็นประเด็นการเรียกร้องในสองแบบที่ดูเหมือนว่าจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ทั้งสองประเด็นนี้ก็กลับมีความเชื่อมโยงกันนั่นคือการใช้แนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาค โดยในที่นี้ผู้ศึกษาจะได้อธิบายถึงความเข้าใจและจัดหมู่ของภาพการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในสังคมไทยตามความเข้าใจของตนเองได้พอสังเขปในสองภาพ นั่นคือ ภาพแรก ที่เป็นการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ในระดับโครงสร้างทางสังคม การเมือง (Social Structure) โดยแกนนำในการขับเคลื่อนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงชั้นสูงและชั้นกลาง (NGOs) แต่ผู้หญิงก็เป็นเพียงวาระเล็กๆ ที่ได้เข้ามาในบริบทของการพัฒนาเท่านั้น เช่นกรณีการเรียกร้องให้ใช้ คำนำหน้าว่านางสาวแทนคำว่านาง หรือเรียกร้องสิทธิในการใช้นามสกุลเดิมแม้จะจดทะเบียนสมรสแล้ว เป็นต้น การเรียกร้องเหล่านี้ แท้จริงแล้วก็เป็นเพียงการลอบโอบทางความรู้สึกและจิตใจของผู้หญิงในแง่ที่ว่าจะได้มีสถานภาพทางสังคมที่เหมือนกับผู้ชายในด้านหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้มุ่งที่จะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงถึงสิทธิความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างอำนาจความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมเลย

และในส่วนภาพที่สอง คือการเคลื่อนไหวของผู้หญิงที่ถูกติดกับการพัฒนาชีวิตที่เป็นเรื่องของปากท้องและการใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวในระดับนี้อาจถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงชาวบ้านหรือผู้หญิงระดับรากหญ้า ที่ออกมาเรียกร้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตน โดยเริ่มมองจากปัญหาที่ตนได้รับผลกระทบอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น ความรุนแรงในชีวิตคู่ ปัญหาเด็กผู้หญิงถูกข่มขืนหรือตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ เป็นต้น และต่อมาการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในแบบที่สองนี้ ก็ได้กลายมาเป็นยุคของการเติบโตองค์กรประชาชนและกลุ่มนักเคลื่อนไหวผู้หญิงที่ถูกเรียกว่าชาวบ้าน หรือเป็นการเคลื่อนไหวของผู้หญิงระดับรากหญ้า (Grassroots Women) ซึ่งได้กลายมาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นการพัฒนาจากระดับรากหญ้าขึ้นไปสู่ระดับโครงสร้าง ผ่านคำบอกเล่าและแสดงออกของคนชายขอบที่พบเจอปัญหาอยู่ในชีวิตประจำวัน มากกว่าจะเป็นผู้รอคอยโอกาสและรับการพัฒนาจากแนวคิดของผู้อื่นที่อยู่นอกบ้านตนเอง

แต่ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับความเป็นจริงในบางส่วนของ การเติบโตของนักกิจกรรม ผู้หญิงชาวบ้านเหล่านี้ ส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลมาจากการส่งเสริมขององค์กรภายนอกด้วยเช่นกัน เช่น หน่วยงานพัฒนาของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ รวมถึงการได้รับอิทธิพลของกระแส ความคิดด้านสิทธิสตรีและการเห็นภาพการต่อสู้ของผู้หญิงจากสังคมอื่นที่ส่งผ่านมาทางกระแส โลกาภิวัตน์ที่แทรกซึมเข้าไปแทบทุกพื้นที่นั่นเอง ทำให้ผู้หญิงชาวบ้านเริ่มตระหนักและทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาของตนเอง รวมถึงรูปแบบการพัฒนาแบบเดิมที่ปล่อยให้องค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาส่งเสริมแนะนำนั้น ก็ยังคงสร้างปัญหาต่อการเรียนรู้และเข้าใจต่อปัญหาในด้านต่างๆ ที่ทำให้ ผู้หญิงได้รับผลกระทบเช่น นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ระบบคุณค่าวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาและกระทบถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างเพศอีกด้วย การเติบโตของนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้าน ซึ่งได้กลายมาเป็นผู้ขับเคลื่อน และมีบทบาทมากขึ้นในขบวนการต่อสู้และเรียกร้องความยุติธรรมต่างๆ ในสังคมไทยมากขึ้นใน ฐานะชาวบ้านและจากประสบการณ์ในการเป็นผู้รับผลกระทบของการใช้นโยบายต่างๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา สิทธิทางการเมือง และความเสมอภาคทาง เพศในสังคม ฯลฯ การเคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ช่วยฉายภาพให้เห็นว่ากลุ่มผู้หญิงนัก กิจกรรมชาวบ้านเหล่านี้ มีการค้นพบทางความคิดที่พยายามจะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสภาพ สังคมต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน กลไกของรัฐ เพื่อลบภาพ “ผู้หญิงด้อยโอกาส” ที่คอยรับ แต่ความช่วยเหลือของภาครัฐและองค์กรนอกชุมชน ทั้งที่เป็นแค่ผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา ที่มีระดับ ฐานะ หรือการศึกษาที่อาจไม่ได้มีมากนัก แต่กลุ่มผู้หญิงรากหญ้าเหล่านี้กลับมีความสามารถและมี บทบาทมากขึ้นในการออกมาต่อสู้เรียกร้องความยุติธรรมและแก้ไขความเสมอภาค เพื่อสร้าง คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแก่ผู้หญิง และพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน

สถานการณ์ของการเรียกร้อง ของกลุ่มผู้หญิงรากหญ้านี้จึงเป็นที่มาของความสนใจของผู้ศึกษาที่ต้องการจะหาคำตอบในงาน ศึกษาครั้งนี้ โดยศึกษาจากกลุ่มผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้าน ที่ทำงานด้านพัฒนาสิทธิและเคลื่อนไหว ด้านสิทธิสตรีในพื้นที่แห่งหนึ่ง ภายใต้สมมุติฐานที่ว่า ผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้านเหล่านี้ มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาศักยภาพหรือเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองโดยการสร้างความ ตระหนักและรับรู้ถึงคุณค่าในตนเอง จากการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาต่างๆ ที่ เกิดขึ้นรอบๆตัว หรือที่พบเจออยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงเหล่านี้กล้าที่จะต่อต้านและ เดินออกมานอกกรอบของสังคมชายเป็นใหญ่ รวมถึงมีการสร้างองค์ความรู้และมีความเข้าใจกับ ปัญหาและสามารถแก้ปัญหาให้ผู้หญิงที่มีปัญหาได้ จากการสังสมประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ของตน ซึ่งจะมีความคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างออกไปจากการมองปัญหาผู้หญิงในมุมมองของ สังคมตะวันตก หรือนักกิจกรรมผู้หญิงจากผู้หญิงกลุ่มอื่นๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการศึกษา

1.5 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

1.5.1 พื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงในระดับปัจเจกบุคคลที่มีบทบาทเป็นผู้ขับเคลื่อนงานพัฒนาด้านสิทธิสตรี และจะถูกกล่าวถึงในงานศึกษานี้ว่า “นักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้าน” ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในฐานะผู้นำการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสตรี ที่เกิดขึ้นในทุกระดับสังคม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงเครือข่ายในระดับประเทศหรือระหว่างประเทศ

โดยการศึกษานี้ ได้ทำการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง คือผู้หญิงนักกิจกรรมที่ทำงานใน ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก ชุมชนนหาราชและชุมชนฟ้าเปิด ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาภาคประชาชน (POs) ที่ดำเนินงานและจัดการ ด้วยตนเอง และมีการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้หญิง ในการทำงานพัฒนาด้านสิทธิสตรี รวมถึงมีระยะเวลาในการปฏิบัติงานปรากฏในสังคมอย่างต่อเนื่อง ในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียงรวมถึงในเวทีระดับชาติ นอกจากนี้ทางองค์กรยังมีการดำเนินงานที่หลากหลายเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้หญิงให้ดีขึ้นอีกด้วย ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กแห่งนี้ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำทางเพศหรือถูกกระทำจากความรุนแรงในครอบครัว ฯลฯ

ทั้งนี้การใช้คำว่า “ชาวบ้าน” ในที่นี้ มิได้เป็นการกำหนดด้วยเส้นแบ่งของพื้นที่ทางกายภาพระหว่างเขตชนบทกับเมืองแต่อย่างใด แต่ในงานศึกษานี้จะได้กำหนดโดยใช้สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไป ตัวอย่างคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นชาวบ้าน เช่น มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก ฐานะทางเศรษฐกิจธรรมดา และไม่ได้เป็นข้าราชการ เป็นต้น รวมถึงในงานศึกษานี้ อาจจะใช้คำศัพท์ที่หลากหลายในการอ้างถึงผู้หญิงที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้ ไม่ว่าจะเป็น “ผู้หญิงนักกิจกรรม” “แกนนำผู้หญิงชาวบ้าน” “ผู้หญิงนักพัฒนา” “ผู้หญิงรากหญ้า” “นักสิทธิสตรีชาวบ้าน” หรือแม้แต่คำว่า “เฟมินิสต์ชาวบ้าน” เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าทุกคำศัพท์ข้างต้นมีนัยยะความหมายที่เหมือนและมีความสำคัญเท่ากัน โดยการเลือกใช้คำศัพท์ใดๆ ก็ตาม จะขึ้นอยู่กับบริบทของเรื่องที่กำลังอ้างอิงถึงนั่นเอง

1.5.2 หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยในการวิเคราะห์ในงานศึกษานี้ แบ่งออกได้สองระดับคือ

หนึ่ง ศึกษาแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับตัวตนในความเป็นผู้หญิงและบทบาทการทำงานพัฒนาด้านสิทธิสตรี รวมถึงความรู้ความเข้าใจหรือองค์ความรู้ต่างๆ ในการมองปัญหาของผู้หญิงที่ผู้นักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านได้สร้างขึ้น เพื่อตรวจสอบว่ามีความแตกต่างจากองค์ความรู้หรือแนวคิดสตรีนิยมของสังคมตะวันตกและ/หรือผู้หญิงกลุ่มอื่นในสังคมไทยหรือไม่ อย่างไร

สอง ศึกษาในระดับปฏิบัติการ ที่เป็นการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และรูปแบบการทำงานในการต่อสู้เรียกร้อง หรือการแก้ไขปัญหาให้ความช่วยเหลือและพัฒนาสิทธิผู้หญิงนั้น มีผลการดำเนินงานที่มีศักยภาพหรือข้อจำกัดอย่างไร และการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขสถานการณ์ของปัญหาอยู่ในระดับปรากฏการณ์หรือสามารถเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางสังคมได้ รวมถึงศึกษาการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งจากโครงสร้างภายในครอบครัวและตัวองค์กรของผู้หญิงนักกิจกรรมเองและระหว่าง ผู้รับบริการ องค์กรพัฒนาภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนกลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในบริบทสังคมทั้งภายนอกและภายในที่เป็นปัจจัยในการสร้างพื้นที่และตัวตนของผู้หญิงภายในชุมชนและบริบทสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ซึ่งการศึกษาทั้งสองระดับนี้จะสะท้อนให้เห็นจากการศึกษาประสบการณ์ชีวิตที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและการทำงานพัฒนานักกิจกรรมผู้หญิงกลุ่มนี้

1.5.3 วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้คือ

1. ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีประเด็นที่เชื่อมโยงกับงานศึกษาเรื่องนี้
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่การทำงานภาคสนามของกลุ่มเป้าหมาย
3. การสัมภาษณ์(Interview) จะใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกำหนดประเด็นคำถามแบบกว้างๆ ในลักษณะคำถามปลายเปิด แต่จะสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ จากกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

การเก็บข้อมูลในงานศึกษาเรื่องนี้ ในช่วงแรกผู้ศึกษาต้องพบกับความลำบากอยู่มากกว่าจะถึงกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา แม้ว่าการเข้าถึงพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนแออัดจะเป็นไปได้ง่าย เพราะเป็นชุมชนที่มีลักษณะเปิดทางกายภาพ ที่ไม่ได้มีกฎระเบียบใดๆ เพื่อเป็นการอนุญาตในการเข้าถึง แต่ด้วยความจริงของบริบทที่เราไม่สามารถจะดูแลคนชาวบ้านในชุมชนแออัดว่าเป็นชุมชนไร้ศักยภาพได้ เพราะแม้เขาเหล่านี้จะเป็นชาวบ้านธรรมดา แต่เขาก็มีความคิดความเข้าใจและมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการเข้ามาของคนภายนอกชุมชนด้วย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนแออัดเคยมีประสบการณ์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนจากหลากหลายพื้นมาก่อน ครั้งแรกที่ผู้ศึกษาลงชุมชนและสัมภาษณ์ชาวบ้าน ชาวบ้านมักจะย้อนกลับมาถามว่าจะเอาข้อมูลไปทำอะไร เพราะเคยมีคนเอาข้อมูลชาวบ้านในชุมชนไป แล้วนำไปกล่าวอ้าง ในฐานะของผู้สนับสนุน โครงการต่างๆ เป็นต้น ซึ่งบางครั้งชาวบ้านไม่รู้เรื่องราวชุมชนของตนไปเกี่ยวข้องอะไร ดังนั้นชาวบ้านจึงมีความสงสัยและต้องการห้ยังเชิงผู้ศึกษาก่อน

ดังนั้นการเข้าไปในชุมชนจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากเข้าถึงโดยผ่านทางแกนนำผู้หญิงในชุมชนก่อนเป็นหลัก เพื่อให้ช่วยประสานไปยังกลุ่มคนต่างๆ โดยผู้ศึกษาได้ถูกเปิดตัวและแนะนำในฐานะของนักศึกษาปริญญาโท ที่ต้องการศึกษาข้อมูลสำหรับทำวิทยานิพนธ์ เพราะชุมชนนี้เป็นชุมชนที่คุ้นชินกับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาควิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่ผู้ศึกษาจะต้องปกปิดฐานะแต่อย่างใด

ในการศึกษครั้งนี้ ผู้ศึกษาก็จึงได้ เลือกที่จะแทนตัวเองว่า “ผู้ศึกษา” มิใช่ผู้วิจัย หรือนักเขียนแต่อย่างใด ด้วยความอ่อนด้อยทางวิชาการของผู้ศึกษาที่ต้องการนำเสนอให้ผู้สนใจท่านอื่นๆ รวมถึงแลกเปลี่ยนกับคนกลุ่มต่างๆ เท่านั้น และข้อมูลที่ได้ในงานศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการนำเสนอมุมมองหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ จากมุมมองของแกนนำผู้หญิงและผู้คนต่างๆ ที่มีส่วนในงานศึกษาเรื่องนี้ แต่ทั้งนี้ต้องพึงระลึกเสมอว่าข้อมูลทั้งหมดในงานศึกษานี้ส่วนหนึ่งก็เป็นการนำเสนอเรื่องราวผ่านมุมมองของตัวผู้ศึกษาเองด้วยเช่นกันที่นำเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งบริบทและชีวิตผู้คนต่างๆ มาถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง

1.5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการศึกษาจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลในงานภาคสนาม โดยใช้กรอบคิดทฤษฎีที่ได้นำเสนอวิเคราะห์เชื่อมโยงเข้ากับมิติของงานภาคสนาม เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องภาพตัวแทนของผู้หญิงนักพัฒนาหรือนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้าน ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในในการขับเคลื่อน และเข้าร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาเรื่องผู้หญิงหรือขบวนการสตรี

นิยม โดยวิเคราะห์ทั้งในระดับแนวคิด และระดับปฏิบัติการต่างๆ ที่เป็นไปในรูปกิจกรรมหรือการ แสดงออกด้านต่างๆ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา กับบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ด้วย

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สังคมรู้จักและเข้าใจวิถีคิดและลักษณะการทำงาน ของกลุ่มผู้หญิงชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ที่มีบทบาทส่วนหนึ่งในการพัฒนางานสตรีในสังคมไทยจาก คนระดับรากหญ้า การศึกษาครั้งนี้จะได้มีส่วนไม่มากนักน้อยในการสร้างความเข้าใจต่อมิติเกี่ยวกับ การพัฒนาสตรีในสังคมไทยจากอีกแง่มุมของผู้หญิงกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่ม และบริบททางสังคม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการสะท้อนถึงมุมมองจาก “คนใน” ที่มีความตระหนักรู้ และเข้าใจถึงปัญหาที่เข้ามากระทบต่อชีวิตตนเองและมีศักยภาพที่จะหาแนวคิดกระบวนการแก้ไข ปัญหาที่ถูกต้องชัดเจน หรือเหมาะสมกับบริบทนั้นๆ รอบตนเอง

ทำให้สังคมเห็นภาพ “การดิ้นรนทางความคิด” ที่พยายามเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทาง สังคมต่างๆ มิใช่บทบาทของผู้ “รองรับ” และ “รอคอย” ความหวังจากบุคคลภายนอกอีกต่อไป และหวังว่าส่วนหนึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของกลุ่มผู้หญิง นักพัฒนาผู้หญิง และสามารถเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่จากกระบวนการทำงานต่างๆ ของตน ว่ามีความถูกต้องชัดเจนหรือครอบคลุมปัญหาได้มากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้หาแนวทางปฏิบัติที่ เหมาะสมนำมาใช้ได้ และเกิดความตระหนักถึงปัญหาการพัฒนาผู้หญิงอยู่เสมอ ว่าตัวเองต้องมิใช่ ผู้สร้างหรือเป็นผู้ผลิตซ้ำแนวคิดแบบสังคมชายเป็นใหญ่ขึ้นมาเอง รวมถึงการทำความเข้าใจถึงความ จำเป็นในการพัฒนาผู้หญิงที่ต้องวางอยู่ในกรอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศชาย-หญิง และ เพศอื่นๆ ด้วย รวมถึงเร่งสร้างองค์ความรู้ และมีกระบวนการที่อิงอยู่บนฐานของบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมืองของแต่ละพื้นที่ว่าแตกต่างกันออกไป ที่มีใช้ทำตัวเหมือนนักวิชาการหรือผู้รู้ที่ นั่งอยู่บนหอคอยงาช้าง ที่กั้นหน้าลงมองสภาพปัญหาของผู้หญิงจากภายนอกเบื่องบน แล้วนำมา สรุปอย่างเหมารวมกันว่าปัญหาและความต้องการของผู้หญิงว่ามีลักษณะเหมือนกันในทุกบุคคลทุก บริบทแวดล้อม ที่ทำให้เกิดปัญหาในการแก้ไขอย่างเหมารวม และส่งผลให้ไม่สามารถแก้ปัญหา ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงได้หมดลงสักที

1.7 เนื้อหาโดยสังเขป

วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาจำนวนห้าบทดังนี้

บทที่หนึ่ง ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงหัวข้อต่างๆ ตามลำดับดังนี้คือ ความสำคัญของประเด็นปัญหา, วัตถุประสงค์ของการศึกษา, ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง, กรอบความคิดในการศึกษา, ขอบเขตและวิธีการศึกษา, และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาในครั้งนี้

บทที่สอง เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่ซึ่งเป็นชุมชนแออัดสองแห่งคือชุมชนมหาราชและชุมชนฟ้าเปิดในเมืองเชียงใหม่ อันเป็นที่อยู่อาศัยของนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านหรือ “เฟมินิสต์” ชาวบ้าน ซึ่งเป็นกรณีศึกษาหลักในงานเรื่องนี้ ดังนั้นเนื้อเรื่องจึงดำเนินไปด้วยการอธิบายถึงลักษณะทางกายภาพด้านต่างๆ ของชุมชนและสถานการณ์ปัญหาทางสังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา โดยนำเสนอถึงบริบทของทั้งสองชุมชนในภาพรวมไปพร้อมกัน

บทที่สาม ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้ลงรายละเอียดถึงประเด็น การนำเสนอแนวคิดหรือการเข้ามาของแนวคิด “สตรีนิยม” สู่กลุ่มผู้หญิงชาวบ้านและชุมชนแออัดทั้งสองแห่ง พร้อมทั้งยังได้นำเสนอถึงพัฒนาการการก่อร่างสร้างตัวหรือเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางแนวคิดของแกนนำผู้หญิงในชุมชนจากประเด็นสิทธิชุมชนมาสู่สิทธิสตรี อันสืบเนื่องมาจากพลังประทะประสานทางแนวคิดและองค์ความรู้จากองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวคิดและการทำงานที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน รวมถึงพลังของผู้หญิงที่มีต่อการพัฒนาตนเองและชุมชน โดยใช้ฐานคิดและอุดมการณ์ “สตรีนิยม” นั้นเอง

บทที่สี่ ในบทนี้นำเสนอข้อมูลในสองส่วนสำคัญคือ ส่วนแรกจะได้กล่าวถึงภาพตัวแทนของนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านที่เป็นกรณีศึกษาในงานเรื่องนี้สามท่าน เพื่อทำความเข้าใจกับแนวคิดและชีวิตของพวกเธอที่กำลังสวมบทบาท “เฟมินิสต์” ชาวบ้าน และในส่วนที่สองเสนอให้เห็นถึงบทบาทการทำงานที่เป็นภาคปฏิบัติของงานพัฒนาสิทธิสตรีหรือการใช้แนวคิด “สตรีนิยม” ในการพัฒนาผ่านการทำงานของ “ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก” ทั้งนี้พบว่านอกจากการนำแนวคิดเรื่องผู้หญิงกับการพัฒนาจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนแล้วงานพัฒนาสิทธิสตรีก็นับว่าเป็นกิจกรรมที่มีส่วนสำคัญ ที่จะทำให้สังคมภายนอกเกิดการยอมรับในบทบาทและศักยภาพของชุมชนในการทำงานและจัดการปัญหาสังคม ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

บทที่ห้า เป็นบทสุดท้ายของงานศึกษาเรื่องนี้ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้สรุปให้เห็นถึงข้อมูลสำคัญที่พบจากการศึกษา